

Eco-lodges and the Transformation of Rural Destination Settlements: Toward Smart Planning in South Khorasan Province

Mahmood Falsoleiman¹, Mohammad Hajipour^{1✉}

1- Associate Professor, Department of Geography, Faculty of Literature and Humanities, University of Birjand, Birjand, Iran.

Article Info

Article type:

Research Paper

Keywords:

Eco-lodges, Rural tourism, Spatial transformations, South Khorasan Province.

Received:

2025/11/21

Received in revised form:

2025/12/30

Accepted:

2026/02/07

pp. 1-22

Abstract

In recent years, urban fatigue and the growing desire for nature-based experiences have led to an increase in short-term stays by city residents in tourist-oriented rural areas. This trend, driven by the expansion of eco-lodges, has produced diverse structural and functional impacts on destination settlements, some evident through spatial transformations and others shaping future development trajectories. This study adopts a macro-level approach to examine the effects of rural ecotourism on spatial transformation and restructuring in rural destination settlements in South Khorasan Province, aiming to provide a logical foundation for smart planning. The research is applied in purpose and descriptive-analytical in method. The statistical population included 24 eco-lodges with over five years of operation in 12 selected villages, surveyed through a complete census at the settlement level. At the household level, 203 households were randomly selected using Cochran's formula, and quantitative data were analyzed using inferential statistical tests in SPSS. Findings reveal that eco-lodges and rural ecotourists, as key components of sustainable tourism, have significantly contributed to the physical, economic, and social transformation of destination villages. Physically, authentic architectural preservation, beautification of public and historic spaces, and improvements to access routes were most evident. Economically, outcomes included the growth of tourism-related businesses, increased participation of women in home-based activities, and diversified income sources. Social impacts encompassed strengthened place identity, renewed appreciation of cultural and natural values, revitalization of local traditions, and enhanced collective participation. Overall, the institutionalization of ecotourism emerges as a critical driver of multidimensional spatial transformations and a prescriptive strategy for rural revitalization and spatial development planning.

Citation: Falsoleiman, M, Hajipour, M. (2026). Eco-lodges and the Transformation of Rural Destination Settlements: Toward Smart Planning in South Khorasan Province. *Journal of Tourism Management Studies of the smart era*, 3 (1), 1-22.

Publisher: Vali-e-Asr University of Rafsanjan

<http://doi.org/10.22072/tmsse.2026.2078485.1103>

The Author(s) ©

* Corresponding Author, Mhajipour@birjand.ac.ir

Extended Abstract

Introduction

Eco-lodges, as emerging actors within the spatial system of rural settlements, play a multidimensional role in shaping spatial transformations through the simultaneous interaction of economic, environmental, social, and physical dimensions of space. By generating employment opportunities, increasing local incomes, and attracting new capital flows, eco-lodges contribute significantly to the economic restructuring of rural areas. For example, the Punta Islita eco-lodge demonstrates that economic growth driven by ecotourism can also yield positive social and cultural outcomes (Almeyda et al., 2010). Furthermore, the growing presence of tourists and the intensification of their local expenditures strengthen economic cycles and enhance the spatial dynamism of rural regions (Martins & Correia, 2024).

Iran possesses considerable potential for the development of eco-lodges, owing to its vast territory and pronounced climatic and geographical diversity. The coexistence of rich natural environments and remarkable cultural diversity across this extensive landscape has significantly enhanced its appeal to tourists, indicating a wide variety of eco-lodge experiences throughout the country. Despite facing environmental constraints on growth and development, South Khorasan Province benefits from diverse natural tourism assets and substantial capacity for rural eco-lodges. Over the past decade, 48 eco-lodges have been established in tourist-oriented villages, with the counties of Tabas, Ferdows, Boshruyeh, and Sarayan hosting a higher number than other parts of the province.

Given that tourism and eco-lodges directly affect host communities, it is essential to examine their effects and assess the extent to which they have contributed to improving the economic and social conditions of tourist-oriented villages, as well as the level of satisfaction among rural residents. Accordingly, this article aims to analyze the role of these tourist-oriented accommodation units in driving change and transformation in rural settlements across South Khorasan

Province. The central question addressed is the extent to which the establishment and expansion of eco-lodges in rural villages have generated positive transformations in the physical, economic, and social dimensions of eco-lodge host villages.

Methodology

This research is applied in nature and adopts a descriptive-analytical methodology. Regarding data collection, it is classified as field-based research. The statistical population consists of residents of rural settlements hosting eco-lodges in South Khorasan Province, from a total of 48 eco-lodges, 24 located in 12 villages with more than five years of continuous operation were selected for the study. Based on a total of 1,849 households in the target villages, the sample size was calculated as 203 households using Cochran's formula. Subsequently, the number of questionnaires distributed in each village was determined proportionally according to the share and size of households. Data were collected using a researcher-designed questionnaire comprising three sections: physical, economic, and social indicators. The reliability of the questionnaire was assessed using Cronbach's alpha coefficient, which yielded a high value of 0.913, indicating strong internal consistency. Data analysis was conducted using SPSS software. Inferential statistical techniques, including the one-sample t-test and the binomial test, were employed to examine the research hypotheses. The analytical framework of the study is structured around three dimensions-physical, economic, and socio-cultural-used to assess spatial transformations in rural areas. These indicators were derived from theoretical foundations and previous empirical studies; however, due to page limitations, their detailed description is presented in the Results section rather than in this part of the paper.

Results

Eco-lodges have generated moderate to high and relatively consistent physical, economic, and socio-cultural impacts in the rural villages of South Khorasan Province. Physically, they

have enhanced rural aesthetics and spatial legibility, particularly through improved tourism signage (mean = 3.75). Economically, eco-lodges have stimulated small-scale and seasonal businesses, local employment, and asset values, with seasonal activities showing the strongest and most stable effects (mean = 3.58). Socio-culturally, eco-lodges have acted as identity-building catalysts, fostering cultural revitalization and a shared perception of positive social change. Low coefficients of variation across all dimensions confirm a strong consensus among residents regarding the transformative role of eco-lodges in rural development.

Discussion and Conclusion

The analysis of the findings indicates that eco-lodges have had their most significant impact on the physical dimension of rural settlements. Improvements such as tourist signage, landscape beautification, the restoration of public spaces, and a return to indigenous architectural styles reflect a renewed focus on spatial order, aesthetics, and rural identity. Noticeable effects are also evident in the economic dimension, including the revitalization of handicrafts and women's seasonal businesses, as well as increases in land values and local production, all of which signal renewed dynamism in the rural microeconomy.

The most profound outcomes, however, are observed in the socio-cultural sphere. The revival of local rituals and traditions, enhanced self-confidence and collective participation, strengthened aesthetic sensibilities, and the development of hospitality skills represent significant transformations in social relations and cultural capital within local communities. This endogenous pattern of change, consistent with similar findings reported by Moudoudi Arkhoudi (2021), Ghadiri Masoum (2020), Enabestani (2018), and Hejazi (2018), confirms the capacity of ecotourism to foster social and cultural regeneration in Iranian rural areas.

Overall, the results demonstrate that eco-lodges serve far beyond accommodation facilities; they act as catalysts for rural regeneration by creating employment,

enhancing environmental sustainability, and helping to reduce out-migration. Through local participation, environmental compatibility, and respect for cultural heritage, eco-lodges have evolved into platforms for sustainable rural development. Consequently, their integration into settlement systems should be considered a strategic component of spatial planning and rural development policies, capable of driving long-term structural and functional transformations in rural areas.

Declaration of Generative AI and AI-assisted technologies in the writing process

The authors declare that they did not use any artificial intelligence (AI) tools in the preparation of this manuscript.

Funding

This article is not sponsored

Authors' Contribution

Authors contributed equally to the conceptualization and writing of the article.

Conflict of Interest

Authors declared no conflict of interest.

اقامتگاه‌های بوم گردی و دگرش سکونتگاه‌های روستایی مقصد: زمینه‌ای برای برنامه‌ریزی هوشمند در خراسان جنوبی

محمود فال سلیمان^۱، محمد حجی‌پور^۱

۱- دانشیار گروه جغرافیا، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه بیرجند، بیرجند، ایران.

اطلاعات مقاله چکیده

نوع مقاله:

پژوهشی

تاریخ دریافت:

۱۴۰۴/۰۸/۳۰

تاریخ بازنگری:

۱۴۰۴/۱۰/۰۹

تاریخ پذیرش:

۱۴۰۴/۱۱/۱۸

صص. ۲۲-۱

کلید واژه‌ها:

اقامتگاه بوم‌گردی،
گردشگری روستایی،
تحولات فضایی،
خراسان جنوبی.

در سال‌های اخیر، خستگی ناشی از زندگی شهری و میل انسان به تجربه آرامش در بستر طبیعی، موجب گرایش روزافزون شهرنشینان به اقامت‌های کوتاه‌مدت در روستاهای گردشگرپذیر شده است. این موج جدید که با هدف حضور در اقامتگاه‌های بوم‌گردی در عرصه روستایی شکل یافته، پیامدهای چندوجهی ساختاری و کارکردی در سکونتگاه‌های مقصد به دنبال داشته است؛ برخی از آنها در قالب تحولات فضایی بازنمایی شده و برخی دیگر نیز زمینه‌ساز تحولات آتی است. در این تحقیق کوشش شده با رویکردی کلان‌نگر در سطح سکونتگاه‌های روستایی مقصد بوم‌گردها در خراسان جنوبی، میزان اثرات پدیده‌ی بوم‌گردی روستایی در ابعاد تحولات و دگرش‌های فضایی تحلیل شود تا بنیانی منطقی برای برنامه‌ریزی‌های هوشمندانه در آینده فراهم آید. از نظر ماهیت، پژوهش کاربردی و از نظر روش، توصیفی-تحلیلی است. جامعه آماری شامل ۲۴ اقامتگاه بوم‌گردی با بیش از پنج سال سابقه فعالیت در ۱۲ روستای منتخب استان خراسان جنوبی بود که در سطح سکونتگاه تمام شماری شد. در سطح خانوار ۲۰۳ نمونه به‌صورت تصادفی برای تکمیل پرسشنامه انتخاب شد. داده‌ها با آزمون‌های آماری در SPSS تجزیه و تحلیل شد. نتایج نشان داد اقامتگاه‌های بوم‌گردی در روستاها نقش مؤثری در تحول کالبدی، اقتصادی و اجتماعی روستاهای مقصد داشته‌اند. در بعد کالبدی معماری اصیل اقامتگاه‌ها و زیباسازی اماکن عمومی و تاریخی، تعریض و اصلاح معابر بیشترین جلوه را دارد. در بعد اقتصادی، رشد کسب‌وکارهای مرتبط با نیاز گردشگران، افزایش مشارکت زنان در تولیدات خانگی مانند غذاهای سنتی و صنایع‌دستی محلی، و تنوع منابع درآمدی عمده‌ترین پیامدها محسوب می‌شوند. در بعد اجتماعی نیز، تقویت هویت مکانی، توجه مضاعف به ارزش‌های طبیعی و فرهنگی، احیای آیین‌ها و سنت‌های بومی و ارتقای روحیه مشارکت‌جویی و کار جمعی در میان روستاییان مشهود است. بدینسان، پایایی بوم‌گردی در قلمرو سکونتگاه‌ها را می‌توان از عوامل مهم در تحولات ساختاری و کارکردی فضا دانست که به طور مستقیم و غیرمستقیم دارای تبعات چندگانه است و می‌تواند به عنوان یکی از راهبردهای تجویزی نظام مدیریت توسعه فضا در برنامه‌ریزی برای احیا و توسعه روستایی باشد.

استناد: فال سلیمان، محمود، حجی‌پور، محمد. (۱۴۰۵). اقامتگاه‌های بوم‌گردی و دگرش سکونتگاه‌های روستایی مقصد: زمینه‌ای برای برنامه‌ریزی هوشمند در خراسان جنوبی. فصلنامه مطالعات مدیریت گردشگری عصر هوشمند، ۳ (۱)، ۱-۲۲.

<http://doi.org/10.22072/tmsse.2026.2078485.1103>

© نویسندگان

ناشر: دانشگاه ولی عصر رفسنجان

مقدمه

گردشگری به عنوان یکی از بزرگ‌ترین، برجسته‌ترین، غنی‌ترین و متنوع‌ترین صنایع در جهان امروز به شمار می‌رود. این صنعت یکی از راهبردهای توسعه بسیاری از کشورها به عنوان منبع اصلی درآمد، اشتغال، رشد بخش خصوصی و توسعه زیرساخت‌ها است. فضای روستایی که عرصه پیوند تولید، زندگی و کارکردهای اکولوژیکی با برنامه‌ریزی از بالا به پایین و فضای خودساخته از پایین به بالا است، براساس مطالعات و تجارب گذشته، ارتباط تنگاتنگ و متقابلی میان توسعه آن و توسعه گردشگری برقرار است؛ به گونه‌ای که از مهم‌ترین راهبردهای نظامات مدیریت و برنامه‌ریزی توسعه فضا در جهت دستیابی به توسعه پایدار روستایی توسعه گردشگری در این سکونتگاه‌ها در نظر گرفته می‌شود. بسیاری معتقدند گردشگری می‌تواند مبنایی برای احیای وضعیت نابسامان اقتصادی و اجتماعی مناطق روستایی و و رفع چالش‌ها و مشکلات این مناطق در روند توسعه باشد. توسعه گردشگری در مناطق روستایی آثار مختلف اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، و تغییرات محیطی را به دنبال دارد (Lee, 2013). در این باره مدیریت گردشگری باید با هدف احترام به اصول محیط زیست در هر منطقه باشد (Baksh, 2013).

یکی از شاخه‌های روبه‌رشد گردشگری، اکوتوریسم و بوم‌گردی است. اقامتگاه‌های بوم‌گردی با ترویج گردشگری پایدار، تقویت اقتصاد محلی و تقویت حفاظت از محیط زیست، نقش مهمی در توسعه فضایی روستاها ایفا می‌کنند. این اقامتگاه‌ها بخش جدایی‌ناپذیری از اکوتوریسم هستند که بر سفر مسئولانه به مناطق طبیعی، حفاظت از محیط زیست و رفاه جوامع محلی تأکید دارد (Almeyda et al., 2010; Zambrano et al., 2010). بوم‌گردی که اهداف عمده‌ی آن حفاظت از منابع محیط زیست طبیعی و ارتقای سطح زندگی جوامع محلی است، به عنوان الگوی فضایی گردشگری در طبیعت، می‌تواند آثار مثبت فراوانی در مناطق بر جای گذارد و می‌توان از آن به عنوان یکی از منابع جدید درآمد در راستای توسعه پایدار نام برد. تحقق توسعه پایدار گردشگری در گرو لحاظ نمودن سه رویکرد کل‌گرا، آینده‌نگر و مساوات‌گرا است (Toulaei, 2007: 42). بوم‌گردهای در فضای جغرافیایی به طور مستقیم یا غیرمستقیم، ترکیب مناسب توسعه و حفاظت از محیط‌زیست و میراث‌های فرهنگی، پایداری را امکان‌پذیر می‌سازد.

اقامتگاه‌های بوم‌گردی به عنوان یکی از کنشگران نوظهور در نظام فضایی سکونتگاه‌های روستایی، نقشی چندبعدی در ایجاد دگرش‌های فضایی ایفا می‌کنند که ریشه در پیوند هم‌زمان میان اقتصاد، محیط‌زیست، جامعه و کالبد فضا دارد. از یک سو، این اقامتگاه‌ها با ایجاد فرصت‌های شغلی، افزایش درآمد محلی و جذب جریان‌های جدید سرمایه، موجب بازآرایی اقتصادی فضاهای روستایی می‌شوند؛ به گونه‌ای که تجربه‌هایی مانند اقامتگاه بوم‌گردی پونتا ایسلیتا^۱ نشان می‌دهد رشد اقتصادی ناشی از بوم‌گردی می‌تواند پیامدهای اجتماعی و فرهنگی مثبتی نیز به همراه داشته باشد (Almeyda et al., 2010). علاوه بر این، افزایش حضور گردشگران و تشدید هزینه‌کرد آنان در مقیاس محلی، به تقویت چرخه‌های اقتصادی و تشدید پویایی فضایی روستاها منجر می‌شود (Martins & Correia, 2024).

از سوی دیگر، بوم‌گردی‌ها با تأکید بر حفاظت محیط‌زیست و استفاده پایدار از زمین، الگوهای جدیدی از تولید و سازماندهی فضا را بازنمایی می‌کنند. اتخاذ شیوه‌های سازگار با محیط‌زیست و تلاش برای صیانت از منابع طبیعی، این اقامتگاه‌ها را به نمونه‌هایی از همزیستی گردشگری و مدیریت اکولوژیک بدل کرده است (Zambrano et al., 2010)؛ هرچند در برخی موارد، توسعه بوم‌گردی با مخاطراتی نظیر افزایش ارزش زمین یا فشار بر منابع طبیعت نیز همراه بوده که ضرورت مدیریت آگاهانه را برجسته می‌سازد (Almeyda et al., 2010). در این میان، پیامدهای اجتماعی-فرهنگی همچون تقویت انسجام اجتماعی، کاهش برخی آسیب‌های اجتماعی و بازاحیای میراث و شیوه‌های سنتی، به معنابخشی دوباره به فضاهای روستایی انجامیده و هویت مکانی را

اقامتگاه‌های بوم‌گردی و دگرش سکونتگاه‌های روستایی مقصد.... / کمال سلیمان و حجت پور

تقویت کرده است (Fernandes & Cravino, 2024). مجموع این فرایندها سبب می‌شود اقامتگاه‌های بوم‌گردی، از طریق تأثیرگذاری بر زیرساخت‌ها، چیدمان کالبدی و حتی حرکت به‌سوی روستاهای هوشمند بوم‌گردی، به یکی از عوامل کلیدی دگرش‌های فضایی در سکونتگاه‌های روستایی تبدیل شوند (Soszyński et al., 2024; Mazur & Kurowska, 2025; Uyar, 2026; Oğuz & Aslan, 2026)؛ امری که تحقق پایدار آن مستلزم حکمرانی مشارکتی و همسویی منافع ذی‌نفعان محلی با اهداف توسعه فضایی است (Dvornik Perhavec & Kamnik, 2025).

ایران ظرفیت‌های قابل توجهی برای توسعه بوم‌گردی‌ها دارد که برآمده از گستره سرزمینی قابل توجه، تنوع آب و هوایی و جغرافیایی آن است. بهره‌مندی از حداکثر تنوع ممکن در طبیعت و فرهنگ شگفت‌انگیز این گستره جغرافیایی جذابیت آن را برای گردشگران دوچندان کرده است. با وجود این مزیت‌ها می‌توان حدس زد که بوم‌گردی‌ها چه اندازه در ایران متنوع هستند. هر اقامتگاه بوم‌گردی بسته به نوع اقلیم و فرهنگ بومی منطقه، دارای مزایایی برای اقامت گردشگران است. شاید بتوان وجه اصلی تمایز میان انواع محل اقامت و اقامتگاه بوم‌گردی را همین اتصال بوم‌گردی به فرهنگ اصیل و اقلیم طبیعی منطقه دانست. حدود دوسوم مساحت کشور ما در مناطق خشک و حاشیه کویری واقع است این مسئله از آن جهت حائز اهمیت است که روستاهای واقع در این مناطق به‌رغم برخورداری از جاذبه‌های طبیعی و انسانی گردشگری در فقر و محرومیت به سر می‌برند.

یکی از ساده‌ترین راه‌های استفاده از این مناطق، استفاده از توانمندی‌های اکوتوریستی و ژئوتوریستی در کنار جاذبه‌های فرهنگی است. اما جذب گردشگر در خود روستا و حومه آن نیاز به وجود اقامتگاه‌های برخوردار از امکانات مناسب دارد. اقامتگاه‌های بوم‌گردی که در سال‌های اخیر در این مناطق رونق گرفته، به نظر می‌رسد راهکار مناسبی برای جوابگویی به بخش عمده‌ای از نیازها و سلايق گردشگران داخلی و خارجی و پر کردن کمبود امکانات اقامتی و همچنین تکمیل چرخه گردشگران به‌ویژه بوم‌گردی به‌عنوان یکی از حلقه‌های آن است. ایجاد اقامتگاه‌های بوم‌گردی روند رو به رشدی را نشان می‌دهد و زمان آن رسیده که با یک بررسی، آسیب شناسی و تحلیل و برنامه‌ریزی مناسب بتوان مسیر آن را تدقیق کرده و روند آن را شتاب بخشید و در راستای ارتقای کیفی و کمی آنها حرکت کرد.

استان خراسان جنوبی علی‌رغم محدودیت‌های محیط زیستی در زمینه رشد و توسعه، از قابلیت‌ها و جاذبه‌های متنوعی در زمینه گردشگری طبیعی برخوردار است. این استان از ظرفیت مناسبی در زمینه اقامتگاه‌های بوم‌گردی روستایی برخوردار است. در دهه گذشته تعداد ۴۸ اقامتگاه بوم‌گردی در روستاهای گردش‌پذیر ایجاد گردیده است که شهرستان‌های طبس، فردوس، بشرویه و سرایان از تعداد بیشتری نسبت به سایر شهرستان‌های استان برخوردار می‌باشند. از آنجایی که اثرات گردشگری و اقامتگاه‌های بوم‌گردی بطور مستقیم جامعه میزبان را تحت تأثیر قرار می‌دهد شناخت پیامدها و اثرات آن و اینکه به چه میزان در بهبود وضعیت اقتصادی و اجتماعی روستاهای گردش‌پذیر مؤثر بوده و جامعه روستایی از آن رضایت دارند مهم می‌باشد. در این مقاله سعی بر آن است که به تحلیل نقش این واحدهای اقامتی گردشگرپذیر در تغییر و تحولات سکونتگاه‌های روستایی استان خراسان جنوبی پرداخته شود. پرسش اساسی این است که ایجاد و گسترش اقامتگاه‌های بوم‌گردی در روستاهای استان تا چه میزان توانسته بر ایجاد تحولات مثبت در ابعاد فیزیکی، اقتصادی و اجتماعی روستاهای گردش‌پذیر دارای اقامتگاه‌های بوم‌گردی تأثیر گذار باشد.

مبانی نظری و پیشینه پژوهش

گردشگری به‌عنوان پدیده‌ای فضایی-اقتصادی، دارای اشکال و گونه‌های متنوعی است که متناسب با شرایط محیطی، اجتماعی و فرهنگی هر منطقه شکل می‌گیرد (Cater, 2000:43). بر اساس تقسیم‌بندی سازمان جهانی گردشگری، جاذبه‌های گردشگری در سه گروه جاذبه‌های طبیعی، فرهنگی-تاریخی و جاذبه‌های ویژه طبقه‌بندی می‌شوند (Inskip, 1991:31). در این میان،

اکوتوریسم یا بوم‌گردی به‌عنوان یکی از مهم‌ترین اشکال گردشگری مبتنی بر طبیعت، بر سفر آگاهانه به مناطق طبیعی با هدف مطالعه، لذت‌جویی و بهره‌مندی معنوی از محیط‌های بکر تأکید دارد (McNeely et al., 2002) تعریفی که از منظر پژوهشگران غربی نیز به‌صورت سفر به مناطق دست‌نخورده طبیعی با انگیزه تجربه و شناخت محیط طبیعی بیان شده است (Wallace & Pierce, 1996: 844).

اکوتوریسم در امتداد مفاهیمی همچون توسعه پایدار و اقتصاد اکولوژیکی، به‌عنوان یکی از رهیافت‌های نوین توسعه منطقه‌ای و روستایی مطرح شده است. ایجاد اشتغال، تنوع‌بخشی به معیشت و ارتقای بهره‌وری پایدار اقتصادی، از مهم‌ترین کارکردهای بوم‌گردی به‌شمار می‌رود؛ به‌گونه‌ای که پیوند متقابل توسعه پایدار و اکوتوریسم، آن را از سایر اشکال گردشگری روستایی متمایز می‌سازد و مسئولیت‌پذیری بیشتری را برای گردشگران و میزبانان ایجاد می‌کند (Shaw & Williams, 2004). از این منظر، اکوتوریسم را می‌توان عینی‌ترین نمود گردشگری پایدار دانست که به‌ویژه در فضاهای روستایی، ظرفیت بالایی برای بازساخت اقتصادی، اجتماعی و اکولوژیکی دارد و به‌عنوان راهبردی مؤثر در توسعه روستایی شناخته می‌شود (Baroomand et al., 2018).

تحولات نوین گردشگری موجب گسترش قلمروهای فضایی مقاصد گردشگری شده و فضاهای جدیدی، به‌ویژه مناطق بکر و کمتر توسعه‌یافته، وارد شبکه گردشگری شده‌اند (Martín et al., 2018:10). در این چارچوب، مناطق روستایی، بیابانی و کویری به‌عنوان فضاهایی خاص با جاذبه‌های منحصربه‌فرد، مورد توجه گردشگران خاص‌پسند قرار گرفته‌اند؛ نوعی گردشگری که مبتنی بر تجربه فضاهای ویژه و فعالیت‌های خاص است (Atkinson, 2016:10). این روند، نشان‌دهنده پیوند فزاینده گردشگری با دگرش‌های فضایی و بازتعریف کارکردهای سرزمینی در مناطق پیرامونی و روستایی است.

در همین راستا، از میانه دهه ۱۹۹۰ میلادی و با معرفی رسمی اقامتگاه‌های بوم‌گردی یا اکولوژ، شکل تازه‌ای از مداخله فضایی در گردشگری پدیدار شد که در آن هویت مکانی، معماری بومی و محیط طبیعی به‌صورت یکپارچه مورد توجه قرار گرفت. این اقامتگاه‌ها، چه در قالب ساخت واحدهای جدید سازگار با محیط و چه از طریق مرمت و تغییر کاربری خانه‌های تاریخی روستایی، با بیشترین تعامل با جامعه محلی و رعایت ملاحظات زیست‌محیطی شکل می‌گیرند و هدف اصلی آنها تحقق توسعه پایدار روستایی است. افزون بر کارکرد اقامتی، فعالیت‌هایی نظیر ارائه غذاهای محلی، صنایع‌دستی، آیین‌ها و رویدادهای بومی و تجربه زیست روزمره روستا، اقامتگاه بوم‌گردی را به بخشی از جاذبه فضایی-فرهنگی مقصد تبدیل می‌کند؛ به‌گونه‌ای که خود کالبد و فضای فیزیکی اقامتگاه، به‌مثابه یک «اکوموزه بومی»، نقش فعالی در تولید و بازنمایی فضا ایفا می‌کند (Hawkins, Dearden, 1997:44; 2004:219-244).

با عنایت به اینکه واکاوی و تحلیل تحولات فضایی در چهار بعد کالبدی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی انجام می‌شود (Zhang & Chen, 2023; Sun et al., 2024; Liu & Song, 2023; Xing et al., 2025; Yan & Chen, 2018; Liu & Song, 2023; Li et al., 2024; Fal Soleiman et al., 2023a; Fal Soleiman et al., 2023b; Afrakhteh et al., 2022)، اثرات پدیده بوم‌گردی‌ها در سکونتگاه‌های پیرامونی و روستایی را می‌توان بدین گونه تفسیر نمود که:

بوم‌گردی در بعد کالبدی فضا

اقامتگاه‌های بوم‌گردی روستایی به‌عنوان یکی از شکل‌های نوین مداخله در نظام فضایی روستا، تأثیر مستقیمی بر بُعد کالبدی و الگوهای استفاده از زمین دارند. این اقامتگاه‌ها از طریق تغییر کاربری و بهینه‌سازی فضایی زمین، می‌توانند به حفاظت از منابع و ارتقای خدمات اکوسیستمی منجر شوند؛ به‌گونه‌ای که در برخی روستاهای مبتنی بر اکوتوریسم، بیشترین ارزش خدمات اکوسیستم در

اقامتگاه‌های بوم‌گردی و دگرش سکونتگاه‌های روستایی مقصد.... / کمال سلیمان و حجت پور

نتیجه الگوهای بهینه کاربری زمین و جهت‌گیری توسعه اقتصادی حاصل شده است (Ding et al., 2016). همچنین ادغام اقامتگاه‌های بوم‌گردی با زیرساخت‌های پایدار و فناوری‌های هوشمند، موجب ارتقای بهره‌وری فضایی، سامان‌دهی کالبدی و افزایش تاب‌آوری روستاها در بلندمدت می‌شود؛ امری که در روستاهای گردشگری هوشمند به‌عنوان عامل تقویت سکونت‌پایداری و حکمرانی مشارکتی شناخته شده است (Uyar Oğuz & Aslan, 2026).

از منظر سازماندهی فضایی، نحوه استقرار و توزیع اقامتگاه‌های بوم‌گردی می‌تواند کیفیت فضاهای عمومی و پیوند فضایی میان ساکنان محلی و گردشگران را بهبود بخشد. شواهد تجربی نشان می‌دهد که در روستاهای کوچک با یکپارچگی فضایی مناسب، همزیستی کارکردهای سکونتی-گردشگری منجر به ارتقای کیفیت محیط کالبدی و بهبود تجربه زیسته فضا شده است (Soszyński et al., 2018). با این حال، در صورت فقدان برنامه‌ریزی و کنترل کالبدی، توسعه بوم‌گردی می‌تواند با پیامدهای منفی همچون آشفتگی معماری، فشار بر زیرساخت‌ها و بارگذاری زیست‌محیطی در دوره‌های اوج گردشگری همراه باشد (Kuo et al., 2011). افزون بر این، گسترش اقامتگاه‌ها در برخی مناطق روستایی، به جابه‌جایی کاربری‌های سنتی به‌ویژه اراضی کشاورزی انجامیده و الگوی کالبدی تولید-معیشت روستا را دگرگون کرده است (Almeida-García et al., 2025).

در مجموع، تأثیر اقامتگاه‌های بوم‌گردی بر بعد کالبدی روستاها ماهیتی دوگانه دارد و به‌شدت از مدل‌های توسعه اقتصادی، نظام حکمرانی و سیاست‌گذاری فضایی تأثیر می‌پذیرد. گذار از الگوهای صرفاً سودمحور به رویکردهای گردشگری مبتنی بر جامعه نشان داده است که شیوه‌های حکمرانی می‌توانند جهت تولید فضا را به سمت پایداری و تعادل کالبدی سوق دهند (Zhang et al., 2024). در چنین چارچوبی، بوم‌گردی نه‌تنها به‌عنوان یک فعالیت اقتصادی، بلکه به‌مثابه نیرویی در بازتولید کالبدی فضا عمل می‌کند که نیازمند برنامه‌ریزی فضایی دقیق و مدیریت یکپارچه برای کنترل پیامدهای منفی و تقویت اثرات مثبت آن است.

بوم‌گردی در بعد اقتصادی فضا

اقامتگاه‌های بوم‌گردی از طریق سازوکارهای مختلف می‌تواند افزایش پایداری اقتصادی روستایی و تحولات فضایی را به دنبال داشته باشد. ایجاد شغل و اشتغال محلی، ترویج کارآفرینی محلی و افزایش هزینه‌های گردشگری از مصادیق اثرگذاری آن است. اقامتگاه‌های بوم‌گردی می‌توانند فرصت‌های شغلی برای ساکنان محلی ایجاد کنند، از ساخت و نگهداری گرفته تا مهمان‌نوازی و راهنمای تور. این امر با فراهم کردن منابع درآمد پایدار، مستقیماً اقتصاد محلی را رونق می‌بخشد (Hatma Indra Jaya et al., 2020; Risfandini et al., 2023; Fibrianto, 2024). توسعه اقامتگاه‌های بوم‌گردی با ایجاد تقاضا برای محصولات و خدمات محلی، مانند صنایع‌دستی، غذاهای محلی و تورهای گردشگری، کارآفرینی محلی را تشویق می‌کند. این امر می‌تواند منجر به ظهور مشاغل جدید و افزایش فعالیت اقتصادی کلی در روستا شود (Fibrianto, 2020; Moeljadi et al., 2018). اقامتگاه‌های بوم‌گردی با جذب گردشگرانی که مایل به پرداخت هزینه اضافی برای تجربیات پایدار و اصیل هستند، می‌توانند هزینه‌های کلی در روستا را افزایش دهند. این شامل هزینه‌های اقامت، غذا و جاذبه‌های محلی می‌شود که باعث گردش پول در جامعه می‌شود (Fibrianto, 2020; Presutti et al., 2024).

بوم‌گردی در بعد اجتماعی-فرهنگی فضا

اقامتگاه‌های بوم‌گردی نقش‌های چندوجهی در ترویج میراث فرهنگی، توسعه اقتصادی و مشارکت اجتماعی دارد. اقامتگاه‌های بوم‌گردی اغلب به عنوان بستری برای نمایش و حفظ شیوه‌ها و سنت‌های فرهنگی محلی عمل می‌کنند. این اقامتگاه‌ها دارای اثرات مثبت اجتماعی در جوامع محلی از جمله ترویج صنایع‌دستی سنتی است. به عبارتی می‌توان گفت از طریق کمک به درآمدزایی، دسترسی به بازار، تبادل فرهنگی و آموزش و ظرفیت‌سازی نقش مهمی در ترویج هنرها و صنایع دستی محلی دارد. بوم‌گردی‌های

روستایی با حمایت از سنت‌های محلی و فراهم کردن مکانی برای تبادل فرهنگی، به حفظ فرهنگ کمک می‌کند. با فراهم کردن فرصت‌های شغلی و حمایت از مشاغل محلی، اقامتگاه‌های بوم‌گردی به حفظ حیات اقتصادی فعالیت‌های فرهنگی کمک می‌کنند. به طوری که با ایجاد درآمد قابل توجه و رشد اقتصاد محلی، به طور غیرمستقیم با بهبود معیشت اعضای جامعه از حفظ فرهنگ حمایت می‌کند (Almeyda et al., 2010; Nthiga et al., 2015). در این بین، ادغام اقامتگاه‌های بوم‌گردی در مدل‌های گردشگری مبتنی بر جامعه، مانند اکوموزه‌ها، با ترویج مالکیت کسب‌وکارهای منطقه‌ای و توسعه اقتصادی پایدار، حفاظت از میراث فرهنگی را بیش از پیش افزایش می‌دهد (Matar, 2025).

مشارکت فعال جامعه برای موفقیت اقامتگاه‌های بوم‌گردی در حفظ میراث فرهنگی بسیار مهم است. ساکنان محلی اغلب در مدیریت و بهره‌برداری از اقامتگاه‌های بوم‌گردی مشارکت و تضمین می‌کنند که ارزش‌های فرهنگی حفظ و ترویج می‌شوند (Huang & Peng, 2025). مشارکت جوامع محلی در عملیات اقامتگاه‌های بوم‌گردی، حس مالکیت و غرور نسبت به میراث فرهنگی آنها را تقویت می‌کند (Dewantara et al., 2024). اقامتگاه‌های بوم‌گردی اغلب برنامه‌های آموزشی ارائه می‌دهند که بازدیدکنندگان را در مورد فرهنگ‌ها و سنت‌های محلی آگاه می‌کند و از این طریق آگاهی و قدردانی از میراث فرهنگی را افزایش می‌دهد. این برنامه‌ها می‌توانند شامل تورهای راهنما، کارگاه‌های فرهنگی و جلسات قصه‌گویی باشند که جنبه‌های فرهنگی منحصر به فرد جامعه را برجسته می‌کنند (Ivanova, 2025).

پیشینه پژوهش‌ها نشان می‌دهد که اقامتگاه‌ها و بوم‌گردی‌ها به‌عنوان یک نیروی محرک، نقش مهمی در دگرش‌های فضایی، اقتصادی و اجتماعی روستاها ایفا کرده‌اند. مطالعات داخلی نشان می‌دهد که بوم‌گردی‌ها بیش از هر چیز از مسیر رضایت گردشگران، کیفیت خدمات و وفاداری مشتریان (Asgharzadeh et al., 2023; Moududi Arkhodi et al., 2020; Yazdanshenas & Mousavi, 2025) بر پایداری فعالیت‌های گردشگری اثر گذاشته‌اند. هم‌زمان، آثار این فعالیت‌ها در سطح روستا عمدتاً در قالب اشتغال‌زایی، افزایش درآمد، به‌ویژه برای زنان، و تقویت اقتصاد محلی بروز یافته است (Mohammadi, 2018; Garafmi et al., 2022; Anabestani et al., 2018). این تحولات اقتصادی به‌مرور به تحریک سرمایه‌گذاری محلی و تغییرات کالبدی روستاها منجر شده و نشانه‌هایی از دگرش فضایی را در الگوی استقرار، کاربری فضا و فعالیت‌های معیشتی آشکار کرده است (Moududi Arkhodi & Ferdowsi, 2021).

در کنار این پیامدهای مثبت، برخی پژوهش‌ها بر چالش‌های ساختاری و فضایی بوم‌گردی تأکید دارند؛ از جمله مشکل تأمین سرمایه، ضعف زیرساخت‌های حمل‌ونقل و ارتباطی و بی‌توجهی به ظرفیت‌های زیست‌محیطی، به‌ویژه در مناطق عشایری و روستاهای پیرامونی (Ghasemi & Hamedfar, 2022; Pourtaheri et al., 2024). در این میان، کیفیت کالبدی و مدیریتی اقامتگاه‌ها و سازگاری آن‌ها با شاخص‌های پایداری، شرط اصلی تداوم اثرگذاری مثبت بوم‌گردی بر فضاهای روستایی دانسته شده است (Ghadiri Masoum et al., 2020). برخی مطالعات نیز بُعد فرهنگی و هویتی فضا را برجسته کرده‌اند و نشان می‌دهند که رویکرد فرهنگی در طراحی و مدیریت اقامتگاه‌های بوم‌گردی می‌تواند ضمن تقویت هویت محلی، از بروز اثرات فرهنگی منفی جلوگیری کند (Hashemi, 2020).

در سطح بین‌المللی نیز پژوهش‌ها همسو با یافته‌های داخلی، از تقویت اقتصاد محلی، تنوع‌بخشی به معیشت‌ها و تغییر کارکردهای فضایی روستاها در نتیجه گردشگری مبتنی بر جامعه و اکولج‌ها خبر می‌دهند ربکا^۱ و همکاران (2015) گراتسی^۲ (2016)

اقامتگاه‌های بوم‌گردی و دگرش سکونتگاه‌های روستایی مقصد.... / کمال سلیمان و حجت پور

ویس^۱ و همکاران (2024). تحقیقات جدیدتر نشان می‌دهد که اکولج‌ها با پیوند دادن گردشگری به فعالیت‌های تولیدی محلی مانند کشاورزی، باغبانی و صنایع دستی، فرآیند بازسازمان‌دهی فضایی و عملکردی روستاها را تسریع می‌کنند (Bocoum et al., 2025). هرچند موفقیت آن‌ها مستلزم برنامه‌ریزی محلی‌محور و توجه به عدالت فضایی است (Pourtaheri et al., 2024).

به‌طور کلی، پیشینه پژوهش‌ها نشان می‌دهد که بوم‌گردی‌ها در روستاها صرفاً یک فعالیت اقتصادی نیستند، بلکه محرکی برای دگرش‌های فضایی چندبعدی شامل تغییر در کاربری فضا، الگوهای اشتغال، مناسبات اجتماعی و هویت محلی به شمار می‌روند. با این حال، تداوم و تعادل این دگرش‌ها به کیفیت مدیریت، مشارکت جامعه محلی، زیرساخت‌های فضایی و توجه هم‌زمان به پایداری اقتصادی، اجتماعی و زیست‌محیطی وابسته است؛ امری که جای خالی آن در برخی تجربه‌ها، ضرورت پژوهش‌های تکمیلی در این حوزه را برجسته می‌کند.

اقامتگاه‌های بوم‌گردی به‌مثابه محرکی در بازتولید فضایی در سکونتگاه‌های روستایی خراسان جنوبی، منجر به دگرش‌های چندبعدی در سه حوزه کالبدی، اقتصادی و اجتماعی-فرهنگی می‌شود. این دگرش‌ها، از تغییر کاربری اراضی و ادغام معماری بومی گرفته تا ایجاد اشتغال، کارآفرینی محلی، تقویت هویت فرهنگی و مشارکت جامعه، در تعامل پیچیده با زمینه‌های زیست‌محیطی، فرهنگی و حکمرانی‌ای منطقه شکل می‌گیرد. مدل پیشنهادی تأکید دارد که سرانجام این تحولات، به‌سوی برنامه‌ریزی هوشمند روستایی (مبتنی بر پایداری، تاب‌آوری و عدالت فضایی) یا ناپایداری فضایی-فرهنگی (ناشی از سودگرایی، بی‌توجهی به ظرفیت اکولوژیکی و حاشیه‌نشینی جامعه محلی) سوق می‌یابد. بنابراین، کلید موفقیت بوم‌گردی در خراسان جنوبی، نه در وجود آن، بلکه در نحوه تلفیق آن با اصول برنامه‌ریزی فضایی هوشمند و مشارکتی است که بتواند اثرات مثبت را تثبیت و از پیامدهای منفی جلوگیری کند (شکل ۱).

شکل ۱. مدل مفهومی تحقیق

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۴۰۴.

مواد و روش‌ها

این پژوهش از نوع کاربردی، از نظر ماهیت و روش توصیفی-تحلیلی و از نظر گردآوری داده‌ها، از جمله تحقیقات میدانی به‌شمار می‌رود. جامعه آماری در این تحقیق را مردم ساکن در روستاهای دارای اقامتگاه بوم‌گردی در استان خراسان جنوبی تشکیل می‌دهند. از تعداد ۴۸ اقامتگاه بوم‌گردی تعداد ۲۴ اقامتگاه در ۱۲ روستا که دارای قدمت بالای پنج سال فعالیت بودند انتخاب گردید. از مجموع ۱۸۴۹ خانوار در روستاهای هدف با فرمول کوکران حجم نمونه ۲۰۳ خانوار به‌دست آمد که در مرحله بعد نسبت به سهم و حجم تعداد خانوار در هر روستا، تعداد نمونه‌ها جهت پرسشگری محاسبه گردید.

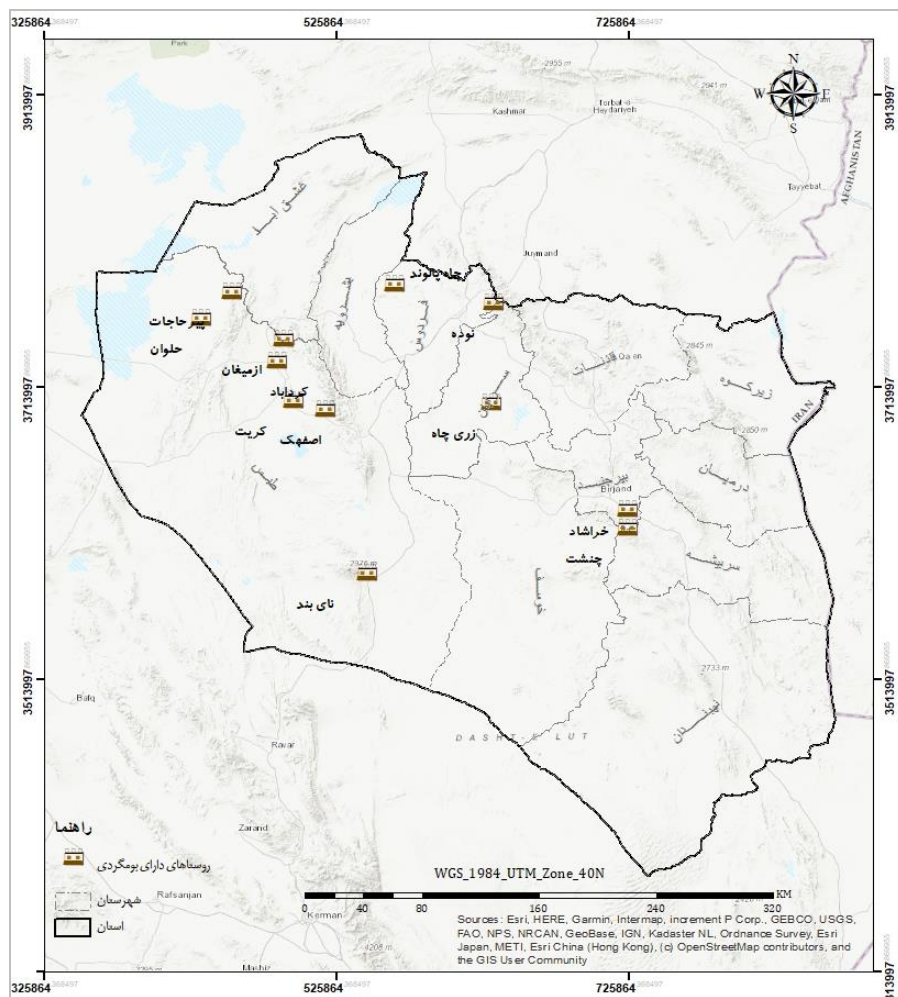
به‌منظور جمع‌آوری داده‌ها از پرسش‌نامه محقق ساخته استفاده شد که شامل ۳ بخش گویه‌های کالبدی، اقتصادی و اجتماعی بود. به‌منظور اندازه‌گیری پایایی پرسش‌نامه از روش آلفای کرونباخ استفاده شد. که معادل ۰/۹۱۳ محاسبه گردید. در این پژوهش جهت آنالیز داده‌ها از نرم افزار SPSS و آزمون‌های T تک نمونه‌ای و دوجمله‌ای (Binomial Test) استفاده گردید. همچنین شاخص‌های تحقیق در سه بعد کالبدی، اقتصادی و اجتماعی - فرهنگی که به منظور تحلیل دگرش‌های فضایی در روستاها مورد استفاده قرار گرفته و مشروح آن در ذیل یافته‌ها تحقیق آمده، مستخرج از مبانی نظری و مطالعات پیشینه پژوهش بوده که به جهت رعایت تعداد صفحات مقاله از ذکر آن در این بخش خودداری شده است.

جدول ۱- روستاهای نمونه گردشگری دارای اقامتگاه‌های بوم‌گردی در استان خراسان جنوبی

ردیف	نام روستا	تعداد خانوار	تعداد نمونه	پرسش‌نامه تکمیل شده
۱	اصفهک	۲۲۴	۲۴	۲۴
۲	ازمیغان	۷۵	۸	۹
۳	کریت	۵۲۱	۵۵	۵۵
۴	پیر حاجات	۵۹	۶	۶
۵	نایبند	۱۲۶	۱۳	۱۳
۶	کرد آباد	۴۵	۵	۶
۷	حلوان	۱۳۸	۱۵	۱۵
۸	زرین چاه	۴	۱	۱
۹	نوده	۵۹	۶	۱۲
۱۰	پولند (چاه پالوند)	۱۱	۲	۳
۱۱	چنشت	۳۴۲	۳۴	۳۴
۱۲	خراشاد	۲۴۴	۲۶	۲۶
	جمع کل	۱۸۴۹	۱۹۵	۲۰۳

استان خراسان جنوبی با مساحت ۱۵۰۸۰۰ کیلومتر مربع در شرق کشور واقع شده‌است. این استان با مرکزیت بیرجند از شرق به طول ۳۳۱ کیلومتر دارای مرز مشترک با کشور افغانستان است و از شمال به استان خراسان رضوی، از غرب به استان یزد، اصفهان و سمنان و از جنوب به استان کرمان و سیستان و بلوچستان محدود است. هم‌اکنون این استان دارای ۱۱ شهرستان، ۲۸ شهر، ۲۵ بخش، ۶۱ دهستان و ۳۵۵۵ آبادی است. شهرستان‌های این استان شامل بیرجند، قاینات، طبس فردوس، نهبندان، سرایان، سربیشه، درمیان، بشرویه، خوسف و زیرکوه است. در این پژوهش روستاهای گردشگری هدف دارای اقامتگاه‌های بوم‌گردی، در شهرستان‌های بیرجند، طبس، سرایان، فردوس و سربیشه واقع شده‌اند.

اقامتگاه‌های بوم‌گردی و دگرش سکونتگاه‌های روستایی مقصد.... / کهر فال سلیمان و حجی پور

شکل ۲. روستاهای نمونه تحقیق (سکونتگاه‌های روستایی دارای اقامتگاه بوم‌گردی در استان خراسان جنوبی)
منبع: نگارندگان تحقیق، ۱۴۰۴

یافته‌های پژوهش

ویژگی‌های فردی پاسخگویان

براساس نتایج توصیفی بدست آمده ۶۲/۱ درصد افراد پرسش شونده مرد و ۳۷/۹ درصد آنها زن می‌باشند. همچنین ۳۴ درصد افراد مورد بررسی سن بین ۱۵ تا ۳۰ سال، ۳۸/۲ درصد در بازه ۳۰ تا ۴۵ سال و سن ۲۲ درصد افراد مورد بررسی در بازه سنی ۴۵ تا ۶۰ سال و همچنین سن ۵/۸ درصد افراد مورد بررسی بیش از ۶۰ سال بوده است. ۱۷/۲ درصد افراد مجرد و ۸۲/۸ درصد آنها متاهل بوده‌اند. توزیع فراوانی افراد مورد مطالعه بر اساس متغیر میزان تحصیلات آنان در جدول ۲ بیان شده‌است که بر اساس نتایج این جدول ۲/۵ درصد افراد مورد بررسی بی‌سواد، میزان تحصیلات ۳۱ درصد افراد زیر دیپلم، ۳۷/۴ درصد دارای مدرک دیپلم و فوق دیپلم، ۲۹/۱ درصد دارای مدرک لیسانس و بالاتر هستند.

جدول ۲- توزیع فراوانی افراد مورد مطالعه بر اساس میزان تحصیلات آنان

میزان تحصیلات	فراوانی	درصد	درصد تجمعی
بی‌سواد	۵	۲/۵	۲/۵
زیر دیپلم	۶۳	۳۱	۳۳/۵
دیپلم و فوق دیپلم	۷۶	۳۷/۴	۷۰/۹

مطالعات مدیریت گردشگری عصر هوشمند، دوره سوم، شماره اول، بهار ۱۴۰۵

لیسانس و بالاتر	۵۹	۲۹/۱	۱۰۰
جمع	۲۰۳	۱۰۰	-

جدول ۳ توزیع فراوانی افراد مورد مطالعه را بر اساس شغل اصلی آنها نشان می‌دهد، که طبق نتایج مندرج در آن شغل اصلی ۲ درصد افراد مورد بررسی زراعت، ۵ درصد باغداری، ۴ درصد دامداری و شغل اصلی ۱۵/۹ درصد افراد مورد بررسی کارمند، ۲۹/۴ درصد شغل آزاد، ۴۳/۸ درصد سایر مشاغل می‌باشند.

جدول ۳- توزیع فراوانی افراد مورد مطالعه را بر اساس شغل اصلی آنها

شغل اصلی	فراوانی	درصد
زراعت	۴	۲
باغداری	۱۰	۵
دامداری	۸	۴
کارمند	۳۲	۱۵/۹
شغل آزاد	۵۹	۲۹/۴
سایر	۸۸	۴۳/۸
جمع	۲۰۱	۱۰۰
بدون پاسخ	۲	-
جمع	۲۰۳	

تحولات فضایی سکونتگاه‌های روستایی متأثر از اقامتگاه‌های بومگردی

تحلیل داده‌های جدول شماره ۴ بیانگر آن است که اقامتگاه‌های بوم‌گردی تأثیر چشمگیری در ارتقای وضعیت کالبدی روستاهای نمونه در استان خراسان جنوبی داشته‌اند. بطور نمونه روستایی همچون اصفهک که در یونسکو به عنوان یک دهکده جهانی به ثبت رسیده، به‌طور خاص به خاطر اقامتگاه‌های بوم‌گردی داخل بافت خشتی احیا شده معروف است؛ در نتیجه‌ی این امر خانه‌های قدیمی خشت و گلی نیز مرمت شده و به اقامتگاه تبدیل شده‌اند. در روستای چنشت نیز به سبب رونق گردشگری (متأثر از بومگردی‌ها) معماری منحصر بفرد آن که برپایه تنوع رنگ‌های شاد مشهور است، گسترش چشمگیری داشته است. در دیگر روستاهای مورد مطالعه نظیر نایبند، کریت، حلوان و غیره نیز همین شرایط حاکم بوده است.

به لحاظ آماری میانگین کلی شاخص‌ها برابر با ۳/۳۲ و ضریب تغییرات ۰/۲۲۷ است که نشان می‌دهد ارزیابی پاسخ‌دهندگان در مجموع، سطح اثرگذاری اقامتگاه‌ها را متوسط رو به زیاد و نسبتاً همگن ارزیابی کرده‌اند. پایین بودن ضریب تغییرات، همگرایی نظر مشارکت‌کنندگان را درباره نقش این اقامتگاه‌ها در بازسازی سیمای فیزیکی و زیباشناختی روستا تأیید می‌کند. در میان گویه‌ها، بیشترین میزان تأثیر مربوط به «نصب تابلوهای مناسب برای هدایت گردشگران به خانه‌های بوم‌گردی و سایر اماکن گردشگری» با میانگین ۳/۷۵ است. نصب تابلوها علاوه بر معابر روستایی در راه‌های اصلی استان نیز یکی از جنبه‌های بوم‌گردی‌ها در راستای کمک به شهرت یافتن سکونتگاه‌های روستایی است. این امر نشان‌دهنده توجه اقامتگاه‌ها به جنبه‌های اطلاع‌رسانی و جهت‌یابی، و ایجاد نظم بصری در فضاهای عمومی روستا است. پس از آن، گویه‌هایی نظیر «توجه به پلان داخلی خانه‌های بوم‌گردی مطابق سلیقه گردشگران» و «گسترش معماری بومی و محلی در فضای روستا» در رتبه‌های دوم و سوم قرار دارند که گویای احیای معماری سنتی و تطبیق عناصر داخلی با خواسته‌های مدرن گردشگران است؛ فرآیندی که موجب تقویت زیبایی و جذابیت تجربه اقامت در محیط‌های روستایی شده است.

اقامتگاه‌های بوم‌گردی و دگرش سکونتگاه‌های روستایی مقصد... / کمال سلیمان و حجت پور

در بخش کالبدی، بیشترین تحولات مشاهده شده مربوط به بهسازی اماکن عمومی و تاریخی، ارتقای کیفیت ابنیه، ترمیم و تعریض معابر روستایی و زیباسازی چشم‌انداز طبیعی است. این تغییرات نشان می‌دهد اقامتگاه‌های بوم‌گردی علاوه بر نقش اقتصادی و اجتماعی، سهم مهمی در بهسازی زیرساخت‌های فیزیکی و ارتقای کیفیت زیست‌محیطی سکونتگاه‌های روستایی داشته‌اند. در مقابل، مؤلفه‌هایی چون ایجاد پارکینگ، توسعه حمل‌ونقل، و تقویت ارتباطات دیجیتال اگرچه تحت تأثیر گردشگری قرار گرفته‌اند اما هنوز در سطح متوسط هستند و نیازمند برنامه‌ریزی و سرمایه‌گذاری بیشتر محسوب می‌شوند. از سوی دیگر، شاخص «تغییر الگوی معماری سنتی به الگوی شهری» میانگینی معادل ۲/۹۴ دارد که نوعی هشدار در زمینه تحول ناهمسو با اصالت‌های بومی به شمار می‌آید؛ زیرا اگر این روند ادامه یابد، ممکن است چندگانگی هویتی و کاهش یکپارچگی فضایی در محیط‌های روستایی را به دنبال داشته باشد. در مجموع، نتایج تحلیل جدول نشان می‌دهد اقامتگاه‌های بوم‌گردی به‌عنوان عامل محرک توسعه کالبدی و بازآفرینی فضایی روستاها عمل کرده‌اند و توانسته‌اند ضمن حفظ سنت‌ها، جلوه‌ای مدرن و قابل‌پذیرش برای گردشگران بیافرینند؛ بدین ترتیب، حضور و توسعه این اقامتگاه‌ها می‌تواند به‌عنوان ابزاری مؤثر برای بهسازی پایدار سیمای روستایی و ارتقای کیفیت فضاهای زیستی مورد توجه سیاست‌گذاران و برنامه‌ریزان گردشگری قرار گیرد.

جدول ۴- توزیع فراوانی تأثیر اقامتگاه‌های بوم‌گردی در وضعیت کالبدی روستا

اولویت بر اساس ضریب تغییرات	نتیجه بر اساس میانگین	ضریب تغییرات	انحراف معیار	میانگین	گویه
۱	زیاد	۰/۲۷۷	۱/۰۴	۳/۷۵	نصب تابلوهای مناسب برای هدایت گردشگران به خانه‌های بوم‌گردی و سایر اماکن گردشگری روستا
۲	متوسط	۰/۲۸۳	۰/۹۸	۳/۴۹	توجه به پلان داخلی خانه‌های بوم‌گردی مطابق سلیقه گردشگران
۳	زیاد	۰/۲۸۶	۱/۰۵	۳/۶۷	گسترش معماری بومی و محلی در فضای روستا
۴	متوسط	۰/۲۸۹	۱	۳/۴۶	تغییر و تحول در بافت مسکن روستایی
۵	زیاد	۰/۲۹۸	۱/۰۹	۳/۶۹	توجه به بهسازی و مرمت اماکن عمومی (مسجد، حسینیه، آرامستان و...)
۶	زیاد	۰/۲۹۹	۱/۰۵	۳/۵۲	بهبود کیفیت ابنیه روستا
۷	متوسط	۰/۲۹۹	۱/۰۲	۳/۴۲	بهبود راه‌های دسترسی به محل استقرار جاذبه‌های گردشگری روستا
۸	متوسط	۰/۲۹۹	۱/۰۴	۳/۴۹	بهبود وضعیت نظافت و بهداشت معابر روستا
۹	زیاد	۰/۳۰۵	۱/۱۲	۳/۶۸	بهسازی، نوسازی و مرمت اماکن تاریخی موجود در روستا
۱۰	زیاد	۰/۳۱۱	۱/۱۴	۳/۶۸	زیباسازی چشم‌انداز روستا از نظر طبیعی (فضای سبز و...)
۱۱	متوسط	۰/۳۲۰	۱/۱۰	۳/۴۵	نصب سطل زباله در معابر و بهبود روش‌های جمع‌آوری و بازیافت زباله
۱۲	متوسط	۰/۳۳۵	۱/۱۲	۳/۳۴	تعریض و ترمیم معابر اصلی ورودی به روستا
۱۳	متوسط	۰/۳۳۹	۱/۰۷	۳/۱۷	تعریض و ترمیم معابر اصلی و فرعی درون روستا
۱۴	متوسط	۰/۳۴۳	۱/۰۹	۳/۱۸	توجه به بهبود یا تجهیز سرویس‌های بهداشت عمومی در روستا
۱۵	متوسط	۰/۳۴۶	۱/۰۷	۳/۱۰	ایجاد یا بهسازی و نوسازی میدانی روستا
۱۶	متوسط	۰/۳۴۸	۱/۱۴	۳/۲۸	دیوارچینی اراضی مخروبه و رنگ‌آمیزی آن
۱۷	متوسط	۰/۳۵۳	۱/۱۱	۳/۱۶	بهسازی و نوسازی منازل روستا توسط مالکین غایب
۱۸	متوسط	۰/۳۶۲	۱/۱۷	۳/۲۵	آسفالت یا سنگ‌چین معابر اصلی و فرعی روستا
۱۹	متوسط	۰/۳۸۴	۱/۱۶	۳/۰۲	بهسازی نحوه دفع رواناب و فاضلاب سطحی از طریق ایجاد کانال‌های مناسب
۲۰	متوسط	۰/۳۸۴	۱/۱۳	۲/۹۴	تغییر الگوی معماری سنتی به الگوی شهری
۲۱	متوسط	۰/۳۹۰	۱/۳	۳/۳۵	تقویت سیستم‌های ارتباطی روستا (آنتن‌دهی، شبکه دیجیتال، کانال تلویزیونی)

مطالعات مدیریت گردشگری عصر هوشمند، دوره سوم، شماره اول، بهار ۱۴۰۵

اولویت بر اساس ضریب تغییرات	نتیجه بر اساس میانگین	ضریب تغییرات	انحراف معیار	میانگین	گویه
۲۲	متوسط	۰/۳۹۱	۱/۱۲	۲/۸۸	توسعه و تجهیز حمل و نقل روستا
۲۳	متوسط	۰/۴۰۲	۱/۱۷	۲/۹۱	احداث پارکینگ در محدوده مناسب و بدون تراکم
۲۴	متوسط	۰/۴۰۹	۱/۲۵	۳/۰۶	بهسازی و مرمت اماکن دولتی روستا (مدارس، خانه بهداشت، درمانگاه، دفتر ICT)
—	متوسط	۰/۲۲۷	۰/۷۵	۳/۳۲	تأثیر اقامتگاه‌های بوم‌گردی بر وضعیت کالبدی روستا

تحلیل داده‌های ارائه‌شده در جدول شماره ۵ بیانگر آن است که اقامتگاه‌های بوم‌گردی سهم چشمگیری در دگرگونی اقتصادی روستاهای مقصد گردشگری ایفا کرده‌اند. این تأثیر به‌ویژه در توسعه کسب‌وکارهای خرد و محلی، افزایش فرصت‌های شغلی برای ساکنان بومی و ارتقای ارزش دارایی‌های فضایی روستاها قابل مشاهده است. شواهد میدانی به‌دست‌آمده از روستاهای مورد مطالعه مانند اصفهک، ازمیغان، چنشت، خراشاد و سایر نمونه‌ها نشان می‌دهد که با راه‌اندازی اقامتگاه‌های بوم‌گردی، فعالیت‌هایی نظیر تأسیس غذاخوری‌ها و رستوران‌های محلی، فروش مستقیم محصولات کشاورزی (از جمله سبزی تازه و برنج محلی) در محل تولید، ایجاد اشتغال برای راهنمایان محلی، راه‌اندازی فروشگاه‌های صنایع‌دستی (مانند حصیربافی، جاجیم و انواع محصولات تزئینی بومی) و عرضه سوغات خوراکی (از قبیل خرما، زعفران منطقه، نان محلی، خشکبار و محصولات باغی خشک‌شده) رونق یافته است. افزون بر این، گسترش کارگاه‌های خرد خانگی نظیر بسته‌بندی خانگی نبات، تولید عسل محلی، دمنوش‌های گیاهی، عروسک‌سازی، بافتنی و خیاطی بومی از دیگر پیامدهای مثبت این فرایند به شمار می‌آید.

بر اساس میانگین کلی شاخص‌ها (۳/۲۶) و ضریب تغییرات ۰/۲۴۸، می‌توان نتیجه گرفت که اثر اقامتگاه‌ها بر وضعیت اقتصادی روستاها در سطح متوسط رو به زیاد و نسبتاً با ثبات قرار دارد، به‌گونه‌ای که دیدگاه پاسخ‌دهندگان از همگرایی نسبی برخوردار است و اختلاف قابل توجهی در ارزیابی‌ها وجود ندارد. در میان شاخص‌ها، «گسترش کسب‌وکارهای فصلی» با میانگین ۳/۵۸ و پایین‌ترین ضریب تغییرات ۰/۲۸۴ بیشترین میزان اثرگذاری را دارد؛ که نشان می‌دهد بوم‌گردی توانسته موجب رونق مشاغل شود که وابسته به فصل گردشگری هستند، از جمله فروش محصولات محلی، غذاهای سنتی، و خدمات اقامتی کوتاه‌مدت. پس از آن، «گسترش کسب‌وکار زنان روستایی» با میانگین ۳/۶۳ در رتبه دوم قرار دارد و به روشنی بیانگر نقش اقامتگاه‌های بوم‌گردی در توانمندسازی زنان و اشتغال غیررسمی آنان در حوزه تولید صنایع دستی، خوراک و خدمات گردشگری است. همچنین، شاخص «افزایش قیمت زمین و مستغلات» با میانگین ۳/۶۸ و ضریب تغییرات ۰/۲۹۹ در جایگاه سوم قرار گرفته که نشان‌دهنده تأثیر گردشگری بر روند ارزش‌افزایی دارایی‌های فضایی و تغییر بازار املاک روستایی است. در سطحی پایین‌تر، شاخص‌هایی مانند «افزایش تولید مواد غذایی بومی»، «ایجاد مراکز تجاری»، و «رونق تولید و فروش صنایع دستی» میانگین‌هایی بین ۳/۳ تا ۳/۶۵ دارند و نشانگر افزایش سطح فعالیت‌های اقتصادی خرد و خرده‌فروشی در روستا هستند.

با این حال، مؤلفه‌هایی مربوط به اشتغال پایدار، تنوع تولیدات، بهبود معیشت، و توسعه بازارهای محلی همگی در سطح اثرگذاری متوسط ارزیابی شده‌اند، که بیانگر وجود محدودیت‌هایی در پایداری و گسترش بلندمدت این تحولات است. در انتهای جدول، شاخص‌هایی همچون «جذب سرمایه‌گذاری بخش خصوصی»، «بهبود پس‌انداز خانوار»، و «گسترش سرمایه‌گذاری در بخش‌های اقتصادی از سوی دیگر روستاییان» کمترین میانگین‌ها (حدود ۲/۸ تا ۳/۰۵) را دارند و بالاترین ضرایب تغییرات، نشان‌دهنده ضعف نسبی در جلب سرمایه و امنیت مالی بلندمدت در میان خانوارهای روستایی هستند. این امر می‌تواند ناشی از محدودیت‌های نهادی، کمبود تسهیلات بانکی، یا عدم برنامه‌ریزی در جذب منابع سرمایه‌گذار خصوصی باشد.

اقامتگاه‌های بوم‌گردی و دگرش سکونتگاه‌های روستایی مقصد.... / کمال سلیمان و حجت پور

به‌طور کلی، یافته‌های جدول ۵ نشان می‌دهد که اقامتگاه‌های بوم‌گردی با ایجاد بازارهای جدید، افزایش تقاضای گردشگری، و تقویت مشاغل محلی به بهبود نسبی اقتصاد روستا کمک کرده‌اند. این تأثیر عمدتاً در سطح خرد و غیررسمی اقتصاد روستا محسوس است، به‌ویژه در کسب‌وکارهای فصلی و زنان کارآفرین، اما در زمینه‌هایی همچون سرمایه‌گذاری پایدار، زیرساخت‌های مالی و تنوع اشتغال بلندمدت هنوز با چالش‌هایی روبه‌رو است. بر این اساس، می‌توان گفت اقامتگاه‌های بوم‌گردی زمینه‌ساز حرکت اقتصاد روستایی از الگوی معیشتی به سمت الگوی گردشگری محور بوده‌اند، هرچند برای دستیابی به پایداری اقتصادی نیازمند حمایت سیاستی، تسهیل مالی و سرمایه‌گذاری ساختاری بیشتر هستند.

جدول ۵ - توزیع فراوانی دیدگاه افراد میزان تأثیر اقامتگاه‌های بوم‌گردی در وضعیت اقتصادی روستا

اولویت بر اساس ضریب تغییرات	نتیجه بر اساس میانگین	ضریب تغییرات	انحراف معیار	میانگین	گویه
۱	زیاد	۰/۲۸۴	۱/۰۱	۳/۵۸	گسترش کسب‌وکارهای فصلی در روستا
۲	زیاد	۰/۲۹۵	۱/۰۷	۳/۶۳	گسترش کسب‌وکار زنان در فضای روستایی
۳	زیاد	۰/۲۹۹	۱/۱	۳/۶۸	افزایش قیمت زمین و مستغلات
۴	متوسط	۰/۳۰۳	۱/۰۶	۳/۴۹	افزایش تولید مواد غذایی بومی
۵	متوسط	۰/۳۰۵	۱/۰۰۶	۳/۲۹	ایجاد انواع مراکز تجاری (مغازه‌ها) جهت رفع نیاز بوم‌گردان
۶	زیاد	۰/۳۰۸	۱/۱۱	۳/۶۲	گسترش کسب‌وکار خانگی
۷	زیاد	۰/۳۱۲	۱/۱۳	۳/۶۵	رونق تولید و فروش صنایع‌دستی روستا
۸	متوسط	۰/۳۱۶	۱/۰۲	۳/۲۴	ایجاد فرصت‌های شغلی پایدار در روستا
۹	متوسط	۰/۳۲۲	۱/۰۶	۳/۲۸	تنوع‌بخشی به تولیدات روستا
۱۰	متوسط	۰/۳۳۶	۱/۰۶	۳/۱۴	بهبود وضعیت معیشتی مردم روستا
۱۱	متوسط	۰/۳۳۷	۱/۱۳	۳/۳۷	ایجاد و توسعه بازار محلی و بوم‌بازارها
۱۲	متوسط	۰/۳۴۲	۱/۰۴	۳/۰۶	تنوع‌بخشی به منابع درآمدی مردم روستا
۱۳	متوسط	۰/۳۴۹	۱/۰۵	۳/۰۱	گسترش کسب‌وکارهای کارآفرینانه در روستا
۱۴	متوسط	۰/۳۵۰	۱/۱	۳/۱۵	رونق اشتغال‌پذیری جوانان روستایی
۱۵	متوسط	۰/۳۵۱	۱/۰۹	۳/۱۲	متنوع‌سازی اشتغال در روستا
۱۶	متوسط	۰/۳۵۶	۱/۱۴	۳/۲	امکان دریافت تسهیلات بانکی برای رونق کسب‌وکارهای روستایی
۱۷	متوسط	۰/۳۶۳	۱/۰۸	۰/۳	جذب سرمایه‌گذاری بخش خصوصی در روستا
۱۸	متوسط	۰/۳۷۹	۱/۱۵	۳/۰۵	افزایش میزان درآمد دیگر ساکنین روستا
۱۹	متوسط	۰/۳۸۴	۱/۱۱	۲/۸۸	بهبود وضعیت پس‌انداز سالیانه خانوار
۲۰	متوسط	۰/۴۰۶	۱/۱۴	۲/۸	گسترش سرمایه‌گذاری در بخش‌های اقتصادی روستا
—	متوسط	۰/۲۴۸	۱/۸۱	۳/۲۶	تأثیر اقامتگاه‌های بوم‌گردی در وضعیت اقتصادی روستا

تحلیل داده‌های جدول شماره ۶ بیانگر آن است که اقامتگاه‌های بوم‌گردی به‌عنوان پدیده‌ای فرهنگی-اجتماعی، فراتر از یک کسب‌وکار گردشگری عمل کرده و در واقع بدل به یک محرک هویت‌ساز و عامل بازآفرینی فرهنگی در روستاهای خراسان جنوبی شده‌اند. ضریب تغییرات پایین (۰/۲۰۸) و انحراف معیار کوچک (۰/۷۴) نشانگر آن است که دیدگاه پاسخ‌دهندگان نسبت به تأثیر اجتماعی و فرهنگی این اقامتگاه‌ها نه تنها یک‌دست و هم‌سو است بلکه از سطح اطمینان آماری بالایی نیز برخوردار است؛ به عبارتی، تجربه زیسته مردم روستا در مجاورت بوم‌گردی‌ها، حس مشترک «تحول مثبت» را در بعد اجتماعی منعکس می‌سازد. در صدر شاخص‌ها، گویه‌ی «هویت‌بخشی به روستا» با کمترین ضریب تغییرات (۰/۲۴۶) جایگاهی ممتاز دارد و نشان می‌دهد که

مطالعات مدیریت گردشگری عصر هوشمند، دوره سوم، شماره اول، بهار ۱۴۰۵

اقامتگاه‌های بوم‌گردی با بازتاب عناصر معماری بومی، شیوه زیست سنتی و روایت‌گری فرهنگ محلی، باعث بازشناسی هویت گمشده فضاهای روستایی شده‌اند.

پس از آن، شاخص «توجه مردم به ارزش مکان‌های طبیعی، تاریخی و زیست‌محیطی روستا» قرار گرفته است؛ امری که گویای رشد درک زیست‌محیطی و غرور مکانی در میان اهالی است. همچنین، ارتقای روحیه زیبایی‌دوستی و رضایت از سکونت در روستا از نتایج بارز این تعامل گردشگری است، زیرا ورود گردشگران با نگاه‌دردان به زیبایی‌های بومی، نوعی بازنگری مثبت نسبت به محیط زندگی در میان ساکنان ایجاد کرده‌است. در لایه‌های میانی جدول، شاخص‌هایی چون بهبود آداب اجتماعی و زیست‌محیطی، توجه به سنددار کردن املاک، افزایش اعتماد به نفس اهالی و احیای آیین‌ها و سنن بومی نیز در سطح تأثیر زیاد ارزیابی شده‌اند. بطور مثال مراسم عروسی در روستای «چنشت» که بنا به رسوم و ویژگی‌های خاص آن به «عروسی رنگ‌ها» نیز شهرت دارد، در گذشته اگر فعالیت صرفاً خصوصی بوده و بسیاری از رسوم آن رو به فراموشی داشت، در حال حاضر به واسطه شهرتی که از فضای مجازی و حضور گردشگران و بازدیدکنندگان از اقامتگاه‌های بومگردی یافته، بسیاری از رسوم آن احیا و حتی برخی از عروسی‌ها مقصد بازدیدکنندگان غیربومی است.

این داده‌ها گواه آن‌اند که اقامتگاه‌های بوم‌گردی نه تنها کالبد روستا بلکه روح جمعی آن را نوسازی کرده‌اند؛ به گونه‌ای که تعامل مستمر میان گردشگران و اهالی، فرصت بازگویی آیین‌ها، موسیقی، غذاها و خاطرات روستایی را فراهم کرده است. در نتیجه، بوم‌گردی‌ها به مثابه آینه‌ای فرهنگی عمل کرده‌اند که ارزش‌های بومی را به جامعه محلی بازتاب و تقویت می‌کنند.

با این حال، شاخص‌های پایینی نظیر انتشار میراث معنوی به بیرون از فضا، کاهش مهاجرت‌های دائمی، رونق مهاجرت معکوس، افزایش امنیت، و آموزش مهارت‌های گردشگرپذیری با میانگین‌های متوسط و ضرایب تغییرات نسبتاً بالا مواجه‌اند. این وضعیت نشان می‌دهد که گرچه اقامتگاه‌های بوم‌گردی در احیای فرهنگ‌های محلی موفق بوده‌اند، اما هنوز در سطح زیرساخت‌های نهادی و پایداری اجتماعی بلندمدت با چالش‌هایی روبه‌رو هستند و نیاز به سیاست‌های حمایتی و آموزشی دارند. در یک نگاه کلی، اقامتگاه‌های بوم‌گردی در این روستاها به عامل بازتعریف هویت تبدیل شده‌اند؛ جایی که بناهای خاکی و درهای چوبی نه تنها محل اقامت گردشگران بلکه نماد خودآگاهی فرهنگی و غرور اجتماعی یک جامعه در حال بیداری هستند. این اقامتگاه‌ها نشان دادند که توسعه پایدار صرفاً از مسیر اقتصاد نمی‌گذرد، بلکه از احیای معنا، تعلق و زیبایی در زیست‌بوم انسانی آغاز می‌شود، تحولی که در خراسان جنوبی، به زیبایی در چهره و رفتار مردم روستاهای گردشگرپذیر قابل مشاهده شده است.

جدول ۶ - توزیع فراوانی دیدگاه افراد میزان تأثیر اجتماعی و فرهنگی اقامتگاه‌های بوم‌گردی

اولویت بر اساس ضریب تغییرات	نتیجه بر اساس میانگین	ضریب تغییرات	انحراف معیار	گویه
۱	زیاد	۰/۲۴۶	۰/۹۲	هویت‌بخشی به روستا
۲	زیاد	۰/۲۵۱	۰/۹۸	توجه مردم روستا به ارزش مکان‌های طبیعی، تاریخی و زیست‌محیطی روستا
۳	زیاد	۰/۲۵۸	۱/۰۰۲	افزایش روحیه زیبایی‌دوستی اهالی روستا
۴	زیاد	۰/۲۶۰	۰/۹۴	بهبود وضعیت رضایتمندی از سکونت در روستا
۵	زیاد	۰/۲۷۷	۱/۰۲	بهبود آداب اجتماعی و زیست‌محیطی اهالی روستا اعم از رعایت نظافت
۶	زیاد	۰/۲۸۹	۱/۰۶	توجه اهالی روستا به تثبیت و سنددار کردن املاک در اختیار
۷	زیاد	۰/۲۹۱	۱/۰۳	افزایش اعتماد به نفس اهالی روستا
۸	زیاد	۰/۲۷۹	۱/۰۸	احیای آیین و سنن بومی و محلی روستا
۹	زیاد	۰/۲۹۹	۱/۰۶	افزایش مهارت میزبانی از گردشگران در فضای روستایی
۱۰	زیاد	۱/۳۱۰	۱/۱۱	رونق مشارکت‌جویی و روحیه کار جمعی در بین اهالی

اقامتگاه‌های بوم‌گردی و دگرش سکونتگاه‌های روستایی مقصد... / کمال سلیمان و حجت پور

گویه	انحراف معیار	ضریب تغییرات	نتیجه بر اساس میانگین	اولویت بر اساس ضریب تغییرات
گسترش انتشار میراث و سرمایه معنوی روستا به بیرون از فضا (نظیر شیوه‌های طبخ غذا، شیردوشی، دوخت لباس و ...)	۱/۰۶	۰/۳۱۴	متوسط	۱۱
کاهش مهاجرت‌های دائمی جمعیت از روستا	۱/۰۵	۰/۳۱۷	متوسط	۱۲
رونق مهاجرت معکوس در روستا	۱/۰۵	۰/۳۶۶	متوسط	۱۳
گسترش آموزش‌های مهارتی در زمینه خدمات گردشگری	۱/۱۱	۰/۳۳۷	متوسط	۱۴
افزایش امنیت در روستا	۱/۱۸	۰/۳۴۰	متوسط	۱۵
تأثیر اجتماعی و فرهنگی اقامتگاه‌های بوم‌گردی	۰/۷۴	۰/۲۰۸	زیاد	-

در این پژوهش، سه متغیر اصلی مورد بررسی عبارت‌اند از: «تأثیر اقامتگاه‌های بوم‌گردی بر وضعیت کالبدی روستا»، «تأثیر اقامتگاه‌های بوم‌گردی بر وضعیت اقتصادی روستا»، و «تأثیر اجتماعی و فرهنگی اقامتگاه‌های بوم‌گردی». برای سنجش این سه متغیر، به ترتیب ۲۴، ۲۰ و ۱۵ گویه در پرسشنامه طراحی و تعریف شده است. بر اساس نتایج ارائه‌شده در جدول شماره ۷ مشخص گردید که داده‌های مربوط به هر سه متغیر از توزیع نرمال تبعیت می‌کنند؛ از این‌رو، در بخش تحلیل استنباطی پژوهش، برای ارزیابی روابط و آزمون فرضیه‌ها از آزمون‌های پارامتریک t استفاده شده است.

جدول ۷- آزمون کولموگروف اسمیرنف برای بررسی فرض نرمال بودن متغیرهای تحقیق

متغیر	مقدار آماره آزمون	سطح معناداری	sig
تأثیر اقامتگاه‌های بوم‌گردی در وضعیت کالبدی روستا	۰/۷۲۴	۰/۰۵	۰/۶۷۲
تأثیر اقامتگاه‌های بوم‌گردی در وضعیت اقتصادی روستا	۰/۵۹۱	۰/۰۵	۰/۸۷۶
تأثیر اجتماعی و فرهنگی اقامتگاه‌های بوم‌گردی	۱/۰۷۷	۰/۰۵	۰/۱۹۶

بنا به نتایج آزمون t درباره تأثیر کارکرد اقامتگاه‌های بوم‌گردی در ابعاد فضایی روستاهای مورد مطالعه (جدول ۸) می‌توان ادعان داشت از آنجا که میزان sig به دست آمده در مورد تأثیر در هر سه بعد مورد بررسی کمتر از ۰/۰۵ بوده، فرض H_0 رد می‌شود و با توجه به مقدار میانگین نتیجه می‌شود که تأثیر اقامتگاه‌های بوم‌گردی در ابعاد کالبدی، اقتصادی و اجتماعی، فرهنگی روستاها در سطح "زیاد" ارزیابی شده است.

جدول ۸- نتیجه آزمون t در مورد تأثیر اقامتگاه‌های بوم‌گردی در ابعاد فضایی روستاها

(در حد متوسط) = ۳ = میانگین فرضی					میانگین نظرات	نتایج آزمون تأثیر اقامتگاه‌های بوم‌گردی در بعد
نتیجه	sig	آماره آزمون t	درجه آزادی df	$(\mu - 3)$		
زیاد	۰/۰۰۰	۶/۱۱۷	۲۰۲	۰/۳۲	۳/۳۲	کالبدی
زیاد	۰/۰۰۰	۴/۵۹۸	۱۹۷	۰/۲۶	۳/۲۶	اقتصادی
زیاد	۰/۰۰۰	۱۰/۸۸۰	۲۰۲	۰/۵۶	۳/۵۶	اجتماعی و فرهنگی

بحث و نتیجه‌گیری

در دهه‌های اخیر، بحران‌های اقتصادی و زیست‌محیطی روستاهای ایران چهره‌ای آشکار از بی‌کاری، فقر و مهاجرت‌های گسترده روستا-شهری بر جای گذاشته است؛ روندی که نه تنها ساختار تولید و سکونت در روستا را تغییر داده، بلکه بر شهرها نیز فشار

مضاعف وارد کرده و تعادل فضایی کشور را مختل ساخته است. در این میان، گردشگری و به‌ویژه بوم‌گردی به‌عنوان رویکردی فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی، توانسته پاسخی مؤثر برای احیای این فضاها و بحران‌زده باشد. بوم‌گردی با بهره‌گیری از ظرفیت‌های طبیعی و فرهنگی، زمینه‌ای فراهم می‌آورد تا توسعه از درون روستا و با مشارکت مردم شکل گیرد؛ توسعه‌ای که در پی آن معنا، هویت و امید به ماندگاری دوباره در جان روستاها دمیده می‌شود. پژوهش حاضر در چنین بستری اجرا شده است و تلاش دارد تأثیر این اقامتگاه‌ها را در پنج شهرستان و دوازده روستای گردشگری پذیر خراسان جنوبی، در سه بعد کالبدی، اقتصادی و اجتماعی-فرهنگی بررسی نماید؛ منطقه‌ای که خشکسالی‌های ممتد، افول کشاورزی و دامداری، و جریان مهاجرت، سیمای آن را دگرگون ساخته است و اکنون ظهور اقامتگاه‌های بوم‌گردی فرصتی نو برای بازسازی و حیات دوباره فراهم کرده است.

تحلیل یافته‌ها نشان می‌دهد اقامتگاه‌های بوم‌گردی بیشترین اثر را بر مؤلفه‌های کالبدی داشته‌اند؛ از نصب تابلوهای راهنما و زیباسازی چشم‌انداز طبیعی تا مرمت اماکن عمومی و بازگشت به سبک معماری بومی، همه بیانگر توجه دوباره به زیبایی، نظم و هویت محیط روستایی‌اند. در بعد اقتصادی نیز اثرات قابل ملاحظه‌ای دیده می‌شود؛ از رونق صنایع دستی و کسب‌وکارهای فصلی زنان گرفته تا افزایش ارزش زمین و تولید محلی، که همگی نشان‌دهنده پویایی تازه‌ای در اقتصاد خرد روستایی است. اما شاید چشمگیرترین دستاورد در بعد اجتماعی و فرهنگی باشد: احیای آیین‌ها و سنت‌ها، افزایش اعتمادبه‌نفس و روحیه مشارکت جمعی، تقویت حس زیبایی‌دوستی، و شکل‌گیری مهارت‌میزبانی گردشگران، نمونه‌هایی از تحول در روابط اجتماعی و سرمایه فرهنگی جوامع محلی است. این الگوی درون‌زا، در کنار یافته‌های مشابه پژوهش‌های مودودی‌ارخودی (2021)، قدیری معصوم (2020)، عنابستانی (2018) و حجازی (2018)، مهر تأییدی بر قدرت بوم‌گردی در بازسازی فرهنگی و اجتماعی روستاهای ایرانی می‌زند.

از نتایج می‌توان دریافت که اقامتگاه‌های بوم‌گردی، فراتر از بناهایی برای اقامت، نمادهای باززایی روستایی‌اند؛ فضاهایی که اشتغال و درآمد پدید می‌آورند، بر پایداری محیط‌زیست می‌افزایند و جریان مهاجرت را معکوس می‌کنند. این اقامتگاه‌ها با سازگاری با محیط طبیعی، مشارکت مردم، و احترام به میراث محلی، به بستری برای توسعه پایدار بدل شده‌اند. در مجموع، نتایج پژوهش آشکار می‌سازد که بوم‌گردی نه یک پروژه اقتصادی مقطعی، بلکه یک فرآیند اجتماعی‌احیاگر است که می‌تواند چرخ توسعه را از محور سرمایه به محور فرهنگ و تعلق بازگرداند. اقامتگاه‌های بوم‌گردی در خراسان جنوبی امروز تنها محل اقامت نیستند؛ بلکه صحنه‌هایی از بازآفرینی زندگی، هویت و امید جمعی مردم روستاهای ایران‌اند؛ به تعبیر دیگر، پاسخی بومی و ماندگار به چالش‌های فقر و مهاجرت، و تصویری زنده از پایداری فرهنگی در بستر طبیعت و اجتماع. همچنین اینکه پایایی بوم‌گردی در قلمرو سکونتگاه‌ها را می‌توان از عوامل مهم در تحولات ساختاری و کارکردی فضا دانست که به طور مستقیم و غیرمستقیم دارای تبعات چندگانه است و می‌تواند به عنوان راهبردهای تجویزی نظام مدیریت توسعه فضا در برنامه‌ریزی برای احیا و توسعه روستایی باشد.

در راستای ارتقای کارکرد اقامتگاه‌های بوم‌گردی و افزایش اثرگذاری آنان بر توسعه پایدار روستایی، این پژوهش مجموعه‌ای از پیشنهادها کاربردی و تحول‌آفرین را ارائه می‌کند که هدف آن، توانمندسازی جامعه محلی و پایداری اقتصادی، فرهنگی و محیطی این فضاهاست: نخست، توجه نظام‌مند به بوم‌گردی در طرح‌های توسعه ملی و محلی به‌عنوان محور اساسی توصیه می‌شود. برنامه‌ریزی و مدیریت کارآمد باید با تمرکز بر آموزش روستاییان و تقویت زیرساخت‌های حیاتی روستاهای گردش‌پذیر صورت گیرد تا زمینه بهره‌برداری هوشمندانه از ظرفیت‌های بومی فراهم شود. دوم، مشارکت همه‌جانبه مردم روستا در فرآیند سیاست‌گذاری، برنامه‌ریزی و اجرا ضروری است؛ زیرا حضور اهالی در تصمیم‌گیری‌ها، نه تنها عدالت اقتصادی را تضمین می‌کند بلکه مانع از سلطه سرمایه‌گذاران غیربومی و تخریب منابع طبیعی خواهد شد. مشارکت فعال روستاییان، حس مالکیت، مسئولیت و تعلق خاطر آنان را نسبت به میراث طبیعی و فرهنگی تقویت کرده و سبب بهره‌مندی حداکثری از منافع محلی می‌شود. در گام بعدی، ایجاد و توسعه امکانات عمومی آموزشی و ارتباطی نظیر برگزاری کارگاه‌ها، طراحی وبسایت‌های محلی، حضور در

اقامتگاه‌های بوم‌گردی و دگرش سکونتگاه‌های روستایی مقصد.... / کمال سلیمان و حجت پور

نمایشگاه‌های گردشگری و تعریف مسیرهای بوم‌گردی برای تمامی اقامتگاه‌ها، اهمیت فراوان دارد؛ چنین اقداماتی منجر به ارتقای سطح دانش، اعتمادبه‌نفس و باور به توانمندی‌های بومی خواهد شد.

علاوه بر این، حمایت هدفمند از صاحبان اقامتگاه‌ها و فراهم‌سازی شرایط کاری آسان‌تر، نقش مهمی در اعتمادسازی و پایداری اقتصادی روستاها ایفا می‌کند. توجه به نیازهای واقعی گردشگران، همراه با تشویق جوانان روستایی به خلاقیت و کارآفرینی، به تکوین چرخه‌ی مثبت توسعه محلی منجر خواهد شد. یکی دیگر از الزامات حیاتی، آموزش نیروی انسانی متخصص بومی و تربیت کارشناسان خبره در حوزه اقامتگاه‌های بوم‌گردی است؛ چرا که رشد کیفی این صنعت بدون تخصص‌گرایی و دانش محیط‌محور ممکن نخواهد بود. در نهایت، پیشنهاد می‌شود صندوق بوم‌گردی منطقه‌ای ایجاد گردد تا به‌عنوان نهادی حمایتی از فعالان این حوزه عمل کرده و در مواقع بحرانی به آنان یاری رساند. اولویت‌دهی به سرمایه‌گذاران بومی و تخصیص بودجه دولتی با رویکرد عدالت‌محور، نه تنها ضامن تداوم فعالیت اقامتگاه‌هاست بلکه موجب حفظ میراث مادی و معنوی و افزایش تاب‌آوری اقتصادی جوامع محلی خواهد شد.

از حیث محدودیت‌های تحقیق گفتنی است پویایی‌های بلندمدت، تغییرات نسلی، یا پیامدهای تدریجی بوم‌گردی در گذر زمان بازنمایی نشده است. از این رو، برخی آثار غیرمستقیم بوم‌گردی، مانند تغییرات عمیق در ساخت قدرت محلی، روابط مالکیت، یا فشارهای زیست‌محیطی پنهان، به دلیل محدودیت داده‌های کیفی عمیق و ملاحظات زمانی، کمتر مورد واکاوی قرار گرفته است. از این رو، برای پر کردن این خلأهای پژوهشی، پیشنهاد می‌شود مطالعات آینده از ترکیب سه رویکرد استفاده کنند: نخست، پژوهش‌های طولی که با دنبال کردن تغییرات در طول زمان، تحولات تدریجی و تفاوت‌های نسل‌ها را نشان می‌دهند؛ دوم، روش‌های کیفی عمیق (مانند مصاحبه‌های دقیق) که لایه‌های پنهان تغییرات قدرت، مالکیت و فشارهای محیطی را آشکار می‌سازند؛ و سوم، مطالعات تطبیقی بین روستاهای مختلف که به تفکیک اثرات واقعی بوم‌گردی از سایر عوامل کمک می‌کنند. تلفیق این روش‌ها می‌تواند تصویری شفاف‌تر و کاربردی‌تر از پیامدهای بوم‌گردی ارائه دهد و به مدیریت پایدار و توانمندسازی جوامع محلی کمک کند.

از دیگر سو، نوآوری اصلی این پژوهش در نگاه یکپارچه و فضا‌محور به بوم‌گردی به‌عنوان یک فرآیند احیاگر اجتماعی-فضایی نه صرفاً یک فعالیت اقتصادی نهفته است. برخلاف بسیاری از مطالعات پیشین که تأثیرات بوم‌گردی را به‌صورت بخشی و مقطعی بررسی کرده‌اند، این پژوهش با ترکیب هم‌زمان ابعاد کالبدی، اقتصادی و اجتماعی-فرهنگی، در بستری جامدانه از توسعه همچون خراسان جنوبی تبیین می‌کند. افزون بر این، ارائه راهبردهای اجرایی مبتنی بر مشارکت واقعی جامعه محلی، حکمرانی فضایی و برنامه‌ریزی تجویزی، این پژوهش را از سطح توصیف فراتر برده و آن را به ابزاری کاربردی برای نظام مدیریت توسعه فضایی و سیاست‌گذاری احیا و توسعه روستایی تبدیل می‌کند؛ امری که می‌تواند مبنای تصمیم‌سازی هوشمند و پایدار در سایر مناطق روستایی ایران نیز قرار گیرد.

بیانیه استفاده از هوش مصنوعی

نویسندگان اعلام می‌دارند که در فرایند نگارش مقاله از هیچ هوش مصنوعی استفاده نکرده‌اند.

حامی مالی

حامی مالی ندارد.

سهام نویسندگان در پژوهش

سهم نویسندگان برابر است.

تضاد منافع

نویسندگان اعلام می‌نمایند هیچ گونه تضاد منافی وجود ندارد.

References

- Afrakhteh, H., Hajipour, M., Qalandarzehi, M. H., & Nasiri Zare, S. (2022). Spatial implications of drought and key management strategies: A case study of villages in the central district of Sib and Suran County. *Natural Environment Hazards*, 11(34), 179–198. [in Persian]
<https://doi.org/10.22111/jneh.2022.40595.1859>
- Almeida-García, F., Monserrat-Febrer, A., Cortés-Macías, R., & Coll-Ramis, M. À. (2025). Touristification and expansion of short-term rentals in Mediterranean destinations: The case of rural areas. *Land*, 14(2), Article 215.
<https://doi.org/10.3390/land14020215>
- Almeyda, A. M., Broadbent, E. N., Wyman, M. S., & Durham, W. H. (2010). Ecotourism impacts in the Nicoya Peninsula, Costa Rica. *International Journal of Tourism Research*, 12(6), 750–768.
<https://doi.org/10.1002/jtr.800>
- Anabestani, A. A., Giah, H., & Javanshiri, M. (2018). Analyzing the impacts of ecolodge development on rural settlement development: A case study of Ardakan village in Chenaran County. *Spatial Planning*, 8(2), 1–24. [in Persian]
<https://doi.org/10.22108/sppl.2018.108017.1132>
- Asgharzadeh, S., Abbasi, E., & Chubchian, S. (2023). Tourist satisfaction and loyalty toward ecolodges in Gilan Province. *Rural Development*, 26(101), 167–192. [in Persian]
<https://doi.org/10.30490/rvt.2023.354731.1365>
- Baksh, R., Soemarno, T., Hakim, L & Nugroho, I, 2013. Social capital in the development of ecotourism: A case study in Tambaksari Village Pasuruan Regency, East Java Province, Indonesia. *Basic and Applied Scientific Research* 3(3), 1–7.
<https://doi.org/10.6084/m9.figshare.6265283>
- Baroomand, B., Kazemi, A., & Ranjbarian, B. (2018). Developing an indigenous model for measuring tourism competitiveness of Iranian tourist destinations. *New Marketing Research Journal*, 8(2), 105–122. [in Persian]
<https://doi.org/10.22108/nmrj.2018.105465.1339>
- Bocoum, S., Manga, S. P., Sambou, A. K., & Manga, C. (2025). Tourisme rural intégré dans le Bandial (Basse Casamance/Sénégal): potentialités, apports, contraintes: cas du village d'Enampore. *African Scientific Journal*, 3(29).
<https://dx.doi.org/10.5281/zenodo.15181845>
- Cater, E (2000), *Ecotourism in the World: Problems and Prospect for Sustainability*, New York, NY: John Wiley & Sons.
- Dearden, P. (1997) Carrying capacity and environmental aspects of ecotourism. In J. Bornemeier, M. Victor and P. Durst (eds) *Ecotourism for Forest Conservation and Community Development*. Proceedings of an International Seminar, Chiang Mai, Thailand, 28–31 January. FAO/RAP Publication 1997/26, RECOFTC Report No. 15, 44–60.
<https://agris.fao.org/search/en/providers/122621/records/647231e253aa8c896301e71c>
- Dewantara, Y. F., Facrura, D., Hanifah, R. D., & Angelina, S. (2024). Conserving culture, staining nature: A holistic approach to tourism in Kampung Naga Tasikmalaya. *IOP Conference Series: Earth and Environmental Science*, 1345(1), Article 012034.
<https://doi.org/10.1088/1755-1315/1345/1/012034>
- Ding, B., Li, X. M., Sun, X. H., ..., Zhang, S. P. (2016). Impacts of economic development models on ecosystem service values: A case study of three mountain villages in Middle Shandong, China. *Shengtai Xuebao / Acta Ecologica Sinica*, 36(12), 3825–3836.

اقامتگاه‌های بوم‌گردی و دگرش سکونتگاه‌های روستایی مقصد.... / کمال سلیمان و حبیب‌پور

- <https://doi.org/10.5846/stxb201504080682>
- Dvornik Perhavec, D., & Kamnik, R. (2025). From resistance to acceptance: The role of NIMBY phenomena in sustainable urban development and tourism. *Sustainability*, 17(3), Article 1125. <https://doi.org/10.3390/su17031125>
- Fal Soleiman, M., Hajipour, M., & Ilkhani, M. (2023a). Watershed management plans and structural-functional transformations of rural settlements: A case study of settlements in the Chehkand watershed, Birjand County. *Geography (Journal of the Iranian Geographical Association)*, 21(76), 157–179. **[in Persian]** <https://dor.isc.ac/dor/20.1001.1.27833739.1402.21.76.8.9>
- Fal Soleiman, M., Hajipour, M., & Karimipour, J. (2023b). Physical and spatial reflections of neoliberal policies in peri-urban settlements of Birjand. *Physical Development Planning*, 10(1), 73–88. **[in Persian]** <https://doi.org/10.30473/psp.2023.66139.2639>
- Fernandes, G. P., & Cravino, I. G. (2024). Ecocultural tourism: Reflections around the concept and its applicability to Aldeias de Xisto and Aldeias de Montanha in Portugal. In *Achieving sustainable transformation in tourism and hospitality sectors* (pp. 113–130). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781003432101-7>
- Fibrianto, A. S. (2020). Management model of ecotourism-based forest village community land to increase local economic in Karanganyar, Indonesia. *GeoJournal of Tourism and Geosites*, 32(2), 678–689. <https://doi.org/10.30892/gtg.32213-567>
- Ghadiri Masoum, M., Minaei, M., & Darban Astaneh, A. R. (2020). The role of ecolodges in rural tourism development in rural areas of Khur and Biabanak County. *Spatial Economics and Rural Development*, 9(2), 23–42. **[in Persian]** <https://dor.isc.ac/dor/20.1001.1.23222131.1399.9.32.2.7>
- Ghasemi, M., & Hamedfar, S. (2022). Identifying challenges facing nomadic entrepreneurs: A case study of Qashqai nomads' ecolodges in Fars Province. *Entrepreneurship and Innovation Research*, 1(1), 63–75. **[in Persian]** <https://doi.org/10.22034/eir.2023.168070>
- Graci, S. (2016). Putting Community Based Tourism into Practice: The Case of the Cree Village Ecolodge in Moose Factory, Ontario. *Cahiers de tourisme*, 31, 65–70. <https://doi.org/10.7202/1036565AR>
- Hashemi, H. (2020). Investigating the role of ecolodges in the cultural domain. *Cultural Tourism*, 3, 51–62. **[in Persian]** <https://doi.org/10.22034/toc.2020.254949.1027>
- Hatma Indra Jaya, P., Izudin, A., & Aditya, R. (2024). The role of ecotourism in developing local communities in Indonesia. *Journal of Ecotourism*, 23(2), 145–162. <https://doi.org/10.1080/14724049.2024.2312345>
- Hawkins, D. E. (2004). A protected areas ecotourism competitive cluster approach to catalyse biodiversity conservation and economic growth in Bulgaria. *Journal of Sustainable Tourism*, 12(3), 219–244. <https://doi.org/10.1080/09669580408667235>
- Hejazi, M., & Azi, Z. (2018). Examining the role of ecolodges in tourism industry development. Paper presented at the 2nd National Conference on Recent Research in Management and Law, Islamic Azad University, Kazeroon Branch, Iran. **[in Persian]**
- Huang, M.-F., & Peng, L.-P. (2025). Participatory actions for investigating eco-craft trail activities: A case of Pinglin in Taiwan. *Paddy and Water Environment*, 23(2), 215–228. <https://doi.org/10.1007/s10333-025-01045-3>
- Inskip, E. (1991). *Tourism planning: An integrated and sustainable development approach*. Van Nostrand Reinhold.
- Ivanova, M. (2025). Forest-based business models in cultural and creative tourism in rural and remote areas: A sustainable business model canvas approach. In *WoodEMA 2025 – Wood for the future:*

- Integrating sustainability across industries, proceedings of scientific papers* (pp. 112–125). Technical University of Sofia.
- Kuo, N.-W., Huang, C.-L., & Chen, Y.-J. (2011). The eco-inn and its evaluation indicators in Taiwan. In *Ecotourism: Management, development and impact* (pp. 147–162). Nova Science Publishers.
- Lee, TH., (2013) Environmentally Responsible Behavior of Nature-Based Tourists: Related Concepts, Measurement, and Research. *J Tourism Hospit* 2: e126.
[doi:10.4172/2167-0269.1000e126](https://doi.org/10.4172/2167-0269.1000e126)
- Li, B., Yang, F., Long, X., Liu, X., Cheng, B., & Dou, Y. (2024). The organic renewal of traditional villages from the perspective of logical space restoration and physical space adaptation: A case study of Laoche village, China. *Habitat International*.
<https://doi.org/10.1016/j.habitatint.2023.102988>
- Liu, J., & Song, Q. (2023). Spatial Morphology Evolution of Rural Settlements in the Lower Yellow River Plain: The Case of Menggang Town in Changyuan City, China. *Land*, 12(6), 1122.
<https://doi.org/10.3390/land12061122>
- Martín Martín, J. M., Guaita Martínez, J. M., & Salinas Fernández, J. A. (2018). An analysis of the factors behind the citizen's attitude of rejection towards tourism in a context of overtourism and economic dependence on this activity. *Sustainability*, 10(8), 2851.
<https://doi.org/10.3390/su10082851>
- Martins, P., & Correia, A. (2024). Beyond Sun and sand: How the Algarve Region is pioneering innovative sustainable practices in tourism. In *From overtourism to sustainability governance: A new tourism era* (pp. 45–62). Springer.
https://doi.org/10.1007/978-3-031-50123-4_4
- Matar, S. (2025). Exploring the ecomuseum paradigm for sustaining Siwa's cultural heritage amid climate change. *Tourism, Hospitality and Event Management*, 7(1), 33–49.
<https://doi.org/10.5281/zenodo.1234567>
- Mazur, A., & Kurowska, K. (2025). The impact of natural and cultural resources on the development of rural tourism: A case study of Dobre Miasto Municipality in Poland. *Sustainability*, 17(2), Article 743.
<https://doi.org/10.3390/su17020743>
- McNeely, J. A., Thorsell, J. W., & Ceballos-Lascuráin, H. (2002). *Rahnamaye amade-sazi-ye park-haye melli va mantaghe-ye hefazat-shode baraye turism* [Guide to preparing national parks and protected areas for tourism] (H. Majnounian, Trans.). Environmental Protection Organization. (Original work published 1998) **[in Persian]**
- Moeljadi, Pramono, S., & Yuniarsa, S. O. (2018). Exploring of coastal communities and economic empowerment to the environment impact in maritime. *International Journal of Management and Business Research*, 8(3), 215–228.
<https://www.ijmbr.org/vol8no3/ijmbr8304.pdf>
- Mohammadi Garafmi, A., Amar, T., & Qorashi Minabad, M. B. (2022). Analyzing the role of ecolodges in the rural economy of Rasht County. *Land Geographical Engineering*, 6(2), 487–505. **[in Persian]**
<https://dor.isc.ac/dor/20.1001.1.25381490.1401.6.12.4.3>
- Moududi Arkhodi, M., Izadbakhsh, M., & Najafi Arkhodi, E. (2020). Identifying factors affecting tourist loyalty to ecolodges: A case study of selected ecolodges in South Khorasan. *Geography and Regional Development*, 18(2), 139–168. **[in Persian]**
<https://doi.org/10.22067/jgrd.2021.50992.0>
- Moududi Arkhodi, M., & Ferdowsi, S. (2021). Explaining the role of ecotourism in rural community development: A case study of Afin village. *Scientific Journal of Geographical Explorations of Desert Regions*, 9(1), 1–25. **[in Persian]**
<https://dor.isc.ac/dor/20.1001.1.2345332.1400.9.1.12.4>

- Nthiga, R. W., Van der Duim, R., Visseren-Hamakers, I. J., & Lamers, M. (2015). Tourism-conservation enterprises for community livelihoods and biodiversity conservation in Kenya. *Development Southern Africa*, 32(5), 630–645.
<https://doi.org/10.1080/0376835X.2015.1071668>
- Pourtaheri, M., Torabi, Z.-A., Khavarian-Garmsir, A. R., Sajadi, S., & Hall, C. M. (2024). Ecotourism dynamics: A village-level analysis of marketing and policy indicators in Iran's Hawraman Region. *Sustainability*, 16(12), Article 5072.
<https://doi.org/10.3390/su16125072>
- Presutti, M., Barbini, F. M., & Presti, V. L. (2024). Village tourism balances brand identity and sustainability in Montegridolfo. In *Destination branding and bias in ecotourism* (pp. 89–107). Springer.
https://doi.org/10.1007/978-3-031-56789-8_6
- Rebecca, Ch., Rose, B., & Bor, T., (2015). Eco-Lodges, a Future for Sustainable Tourism in Kenya, *Journal of Tourism, Hospitality and Sports*, 8, 37-41.
<https://iiste.org/Journals/index.php/JTHS/article/view/22819>
- Risfandini, A., Yulianto, I., & Wan-Zainal-Shukri, W.-H. (2023). Local community empowerment for sustainable tourism development: A case study of EdelWeiss Park Wonokitri Village. *International Journal of Sustainable Development and Planning*, 18(5), 1123–1135.
<https://doi.org/10.18280/ijstdp.180512>
- Shaw, G., & Williams, A. (2004). *Tourism and tourism spaces*. SAGE Publications.
<https://doi.org/10.4135/9781446220528>
- Soszyński, D., Kociuba, P., & Tucki, A. (2024). Sustainable spatial development of multifunctional villages: A case study of Eastern Poland. *Sustainability*, 16(5), Article 1892.
<https://doi.org/10.3390/su16051892>
- Soszyński, D., Sowińska-Świerkosz, B., Stokowski, P. A., & Tucki, A. (2018). Spatial arrangements of tourist villages: Implications for the integration of residents and tourists. *Tourism Geographies*, 20(5), 803–825.
<https://doi.org/10.1080/14616688.2017.1395363>
- Sun, P., Ge, D., Yuan, Z., & Lu, Y. (2024). Rural revitalization mechanism based on spatial governance in China: A perspective on development rights. *Habitat International*.
<https://doi.org/10.1016/j.habitatint.2024.103068>
- Toulaei, S. (2007). *An overview of the tourism industry* (1st ed.). Tarbiat Moallem University Press. [in Persian]
- Uyar Oğuz, H., & Aslan, A. (2026). Redesigning rural space through smart ecotourism villages: A model proposal based on TOE theory. *Cities*, 144, Article 105032.
<https://doi.org/10.1016/j.cities.2025.105032>
- Wallace, G. N., & Pierce, S. M. (1996). An evaluation of ecotourism in Amazon, Brazil. *Annals of Tourism Research*, 23(3), 85-105.
[https://doi.org/10.1016/0160-7383\(96\)00009-6](https://doi.org/10.1016/0160-7383(96)00009-6)
- Weiss, A., Borris, J., & Kol, T. (2024). Eco lodges and their effects on local communities and the environment in developing countries. In *Advances in hospitality, tourism and the travel industry* (pp. 65–80). IGI Global.
<https://doi.org/10.4018/979-8-3693-4151-3.ch004>
- Xing, D., Cai, T., Li, X., Dong, S., Hu, H., Lei, Y., Cao, Y., & Wu, R. (2025). The Process, Mechanism, and Effects of Rural “Production-Living-Ecological” Functions Transformation: A Case Study of Caiwu Village in YuanYang County, China. *Land*, 14(9), 1891.
<https://doi.org/10.3390/land14091891>
- Yan, S., & Chen, C. (2018). The Spatial Transformation of Traditional Rural Villages Driven by Private Investment in China's Developed Areas: The Case of Daxi Village, Anji County. *Journal of Regional and City Planning*, 29(2), 156–168.
<https://doi.org/10.5614/JRCP.2018.29.2.6>

- Yazdanshenas, M., & Mousavi, S. H. (2025). Assessing the impact of ecolodges on sustainable tourism economy in Tireh City. *Green Development Management Studies*, 4(1), 1–22. **[in Persian]**
<https://doi.org/10.22077/jgdms.2024.7365.1095>
- Zambrano, A. M. A., Broadbent, E. N., & Durham, W. H. (2010). Social and environmental effects of ecotourism in the Osa Peninsula of Costa Rica: The Lapa Rios case. *Journal of Ecotourism*, 9(3), 241–260.
<https://doi.org/10.1080/14724040903451650>
- Zhang, C., & Chen, J. (2023). Spatial Morphology Optimization of Rural Planning Based on Space of Flow: An Empirical Study of Zepan Village in China. *Land*, 12(4), 841.
<https://doi.org/10.3390/land12040841>
- Zhang, W., Zhu, X., He, S., & Yan, Y. (2024). Spatial production of Chengdu Bamboo Craft Village in "post-rural" context: From the perspective of three-fold model of rural space. *Tropical Geography*, 44(3), 401–414.
<https://doi.org/10.13284/j.cnki.rddl.003621>